

Poštarina plaćena u gotovom.

Pojedini broj 6 dinara.

Socijalna revija

***Mjesečnik za kulturu, ekonomiju i
socijalnu politiku***

Sadržaj:

- Fran TERSEGLAV: U čemu nam je spas?
Božo DULIBIĆ: Teška kriza Dalmacije.
Fr. W. FOERSTER: Socijalni rad studentske omladine
u Engleskoj i Americi.
Valtazar VIJOLIĆ: Suza samilosti.
Enciklika o bijedi, neuposlenosti i naoružanju.
M. VALANT: Internacionalna organizacija kršć. radnika.
Giovanni PAPINI: Gog o papiru.
16 i pol milijuna neuposlenih.
„Monte Promina” i selo Siverić.
Vlade treće republike u Francuskoj.
Wladyslaw St. Reymont: „Seljaci”.
Pitanje slovenskog svećenstva u Koruškoj.
G. Krleža + „Jeruzalemski dialog”.
Joso FELICINOVIĆ: „Code social”.
Dr Frangeš o krizi kapitalizma.

Broj 2.

1. XI. 1931.

„Socijalna revija“

izlazi svakog 1. u mjesecu. — Pretplata: na godinu 60 dinara, na pola godine 30 dinara; inozemstvo godišnje 80 dinara (7 Rm ili 35 franaka). — Adresa Uredništva i Uprave jest: Šibenik, pošt. pret. 17, Dalmacija; lična adresa urednikova jest: Šibenik, Ulica Kralja Tomislava.

Pokretanje «Soc. revije» dobro je primljeno

Prvi broj „Socijalne revije“ pozdravili su svi naši prijatelji velikim oduševljenjem.

Katolički slovenski dnevnik „Slovenec“ donio je, u svom broju od 29. rujna pod naslovom „Nova kršćanska socijalna revija“ stvarni i topli prikaz prvog broja, ističući da se „nova revija odlično predstavila“ i preporučujući ju svojim čitaocima. U katoličkom hrvatskom dnevniku „Hrvatska straža“ od 29. rujna napisao je g. M(ate) U(jević) oduži topli osvrt na pokretanje revije, konstatirajući stvarnu potrebu kršćanskog socijalnog mjesečnika, kojoj je pokretanjem „Socijalne revije“ zadovoljeno. „Među svim dosadašnjim listovima — veli g. U. — nema nijednoga, koji bi se bavio socijalnim, gospodarskim i društvenim problemima sistematski i s izgrađenim programom. G. Dulibić baš radi toga pokreće svoju reviju, i doista je pogodio pravi čas: teško da danas ima čovjeka koji zrelo i realno gleda oko sebe, da ne bi vidio težinu položaja“. Sarajevski „Katolički tjednik“ u svom broju od 11. listopada, ističući pokretanje „Socijalne revije“, piše: „Da mora doći do ekonomskih i socijalnih reforma, to je danas već svima jasno. A tu moramo učiniti svoju i mi katolici. Da se danas sutra ne bi reforme provodile mimo nas, a valjda i protiv nas. — S te je strane bez sumnje inicijativa „Socijalne revije“ na mjestu, i list bi, ako bude dobro uređen, mogao popuniti jednu jaku prazninu u našoj katoličkoj štampi i javnom radu. — Prvi broj je zanimiv i aktuelan“.

Kršćanske socijalne radničke organizacije srdačno su pozdravile pokretanje „Socijalne revije“ „kao svog prvog i najvećeg glasila, koje će braniti i zagovarati naš program i naše težnje“. Osobito je srdačan pozdrav češkog Svaza krest. soc. zamestancu socialne pojištovaclh ustavu (činovnika socijalnog osiguranja) iz Brna.

Izjavama štampe i kršćanskih socijalnih organizacija pridružio se i velik broj pojedinaca, koji su nam izrazili svoju živu želju da list napreduje. Jedan nam prijatelj iz Zagreba piše, među ostalim i ovo: „Moje je duboko uvjerenje da idemo u susret vanredno teškim događajima i velikim promjenama, i ako mi, barem nečim, ne pokažemo da smo l j u d i, da će nam se dogoditi što se dogodilo pravoslavlju u Rusiji“.

Premda je „Socijalna revija“ nov mjesečnik, a ekonomske prilike pojedina naca nisu svugdje najpovoljnije, ipak možemo radosno konstatirati, da je ogromna većina adresata zadržala list. Kršćanski socijalni pokret je ponosan da su list zadržali većinom sve mali ljudi: župnici, učitelji, katehete, studenti, uz lijep broj odvjetnika, liječnika i profesora, a da posebno ne ističemo sav brojni proletarijat. Svi oni su ispravno shvatili težinu problemâ zbog kojih je „Socijalna revija“ pokrenuta, a kako su materijalni zahtjevi lista vrlo maleni, (samo pretplata, koja je minimalna), uvjereni smo da će nam naši prijatelji naći još koga novog pretplatnika. Samo zajedničkim naporom će „Socijalna revija“ moći da ustraje i napreduje.

Fran Terseglav:

U čemu nam je spas?

Sadanja kriza kulturnog čovječanstva je, nema sumnje, moralno-ga značaja. Ni u kojem se vijeku nije proizvodilo toliko mnoštvo materijalnih i kulturnih dobara, kao danas. Svega ima izobila, a uza sve to vlada takva socijalna bijeda, kakva nije vladala još nikada. Istina je da se, apsolutno uzimano, život modernoga radnika, ako je uposlen, nikako ne može uporediti sa životom drevnoga rimskog roba, kojega je standard bio skoro na istoj visini kao i standard domaće životinje, ali treba pomisliti da je između onoga što je svijet onda pružao čovjeku i onih dobara koja su danas čovječanstvu na raspoloženju, ogromna razlika. Ako gledamo sa toga stanovišta, položaj današnjeg proletarca je, makar bio i najbolje plaćen, daleko slabiji od položaja rimskoga roba ili beskućnika, koji nijesu imali toliko potreba, kao današnji čovjek, jer se onda nije stvaralo ni iz daleka toliko materijalnih i kulturnih vrednota, kao danas. Moderni radnik ima uz to kao državljanin ista politička prava, — o kojima rimski sužanj nije ni sanjao, — kao i njegov gospodar ili bankovni direktor, ali od tih prava nema nikakve koristi, jer politički aparat današnjeg društva bivstveno zavisi od velikoga kapitala. Stoga današnji čovjek rada, bio on običan težak ili intelektualac, jako osjeća ogromnu razliku u podjeli zemaljskih dobara među pojedine članove i razrede društva, tim više što su danas između sviju ljudi (bar u teoriji) izravnana nesamo sva politička prava, nego i sva kulturna i civilizatorna dobra: opća naobrazba, knjiga, novina, kazalište, kino, sport i druge udobnosti koje proizvodi moderna tehnika.

Svi znademo da ta kriva, potpuno nesrazmjerna podjela materijalnih dobara između ljudi, zbog koje jedni imaju previše a drugi često puta ništa za goli život, — dok danas milijarde tona proizvoda stoji neiskorišćene, — ima svoj izvor u tome, što onaj faktor proizvodnje koji radom svojih ruku stvara materijalna dobra, to jest radništvo, kao i svaki čovjek i stalež uopće, koji na ovaj ili onaj način zavisi od velikoga kapitala, ne dobivaju za svoj rad onoliko, koliko taj rad vrijedi. A kolika je vrijednost rada? — zapitat ćete. Tolika, da svaki čovjek, radio svojim rukama ili svojim umom, može pristojno živjeti, kako to zahtijeva samo njegovo golo čovječje dostojanstvo. Čovjekova ličnost kao takva je najviša vrednota na svijetu, stoga mora sve što je sredstvo za život, — u našem slučaju nadnica, — biti odmjereno prema fizičkim i duševnim potrebama čovjeka. Danas su te potrebe općenito

mного više, nego što su bile prije, pa i sredstva za njihovo zadovoljenje su dana više nego izobila. Moderni čovjek i zaslužuje bolji život, jer je to obilje on stvorio svojom marljivošću i svojim umom, koji je stavio u službu čovjeka sve snage prirode u takvom opsegu i tako intenzivno, kao nikada prije. Stoga nije samo najveća nepravda, nego upravo protivprirodno, da oni koji su u produkciju tih bogatstava uložili sav svoj trud, bilo fizički, bilo duševni, najmanje od tih bogatstava uživaju, dočim dobiva najveći dio onaj, koji ponekad ne radi ništa drugo nego automatski poteže dobitak uloženoga kapitala. Socijalne nepravde, koje su biljegom današnjeg položaja društva, nisu dakle nikakve „prirodne i nužne posljedice produkcijskoga procesa kao takvog“, kako to želi da prikaže kapitalizam, već nužne posljedice protivprirodnog i antimoralnog postupka onih ljudskih faktora savremene proizvodnje, koji si prisvajaju veći dio njenih plodova na štetu skupnosti. Bilo je (možda ih još ima) i pristaša katoličkoga svjetovnog nazora, koji su držali da je sadanji društveni položaj efekt „željeznih zakona“ produkcijskog procesa, dakle sasvim neizbježiva prirodna stvar, ali činjenice, mislim, svaki dan to glasnije govore, da je prvi i glavni uzrok sadanje gospodarske krize i socijalne nevolje moralna perverzija, koja izrabljuje ogromni razvoj i polet po sebi dobre materijalne i tehničke kulture u egoističke svrhe jedne skupine ljudi.

U čemu je zapravo ta moralna perverzija današnjeg čovječanstva? Ja se iz dana u dan sve više osvjedočavam da smo mi sami, to jest kršćansko kulturno čovječanstvo, u toku par stotina godina potkopali temelje te naše kulture koja se rodila, kad je iznad betlehemske staje zasjala zvijezda. Današnje propadanje Evrope na svim poljima nije pojava zlobe nekolicine ljudi ili razredâ, bilo buržujskoga, bilo proletarskog, niti djelo sektantstva ili bilo kakvih loža, već bolest koja izvire iz oboljelosti organizma kršćanskoga kulturnog društva. Liberalizam, socijalizam, materijalizam i ateizam su samo lokalni simptomi opće bolesti koja danas truje i najboljega čovjeka-kršćanina, iako on u većini slučajeva nije niti svijestan toga. Ta je kriza bila već latentna, kad smo još svi bili više-manje dobri kršćani. Ta kriza je kriza individualizma, koji je najkarakterističnije obilježje kršćanske kulture.

Mi znademo da se branitelji kapitalističkog ustrojstva društva uvijek pozivlju na individualizam, na slobodu ličnosti i njezine akcije. Ali zapravo baš kapitalistički način gospodarstva je ono što pomalo demontira svu duhovnu zgradu individualističke kulture kršćanstva i sistematično potkapa etos individualizma, jer egoističko iskorišćavanje zemaljskoga bogatstva, tuđega rada i truda, čitavoga tehničkog napretka u egoističke svrhe jednoga čovjeka ili jedne skupine, nije nikakav individualizam. Zar ćemo, na primjer, despotiju kojeg australskog poglavice, koji prisvaja plodove rada svojega klana, nazvati individualizmom? Ili ako se više takvih poglavica udruži u jedan koncern? Ne, jer taj sistem nužno vodi do zasužnjenja slobodnih individua, i to ne samo do zasužnjenja izrabljivanih, već i do zasužnjenja izrabljivača. Ovi zadnji, naime, postaju robovima svoga vlastitog koncerna, a taj je kao nesvjesno oruđe rob materije, produkcijskoga procesa kao takvog, sužanj takozvanog toka stvari. Čovjek je podređen stvari, a to je ap-

solutna negacija individualizma. Tako je logika modernoga velikog kapitalizma dotjerala željeznom dosljednošću do one za naše pojmove apsurdne kolektivističke ideologije, koja karakterizira ateistički komunizam. Taj sistem, koji se čini potpunom kontradikcijom kapitalizma, upravo se sastaje u liniji razvoja s ovim u točki svjetovnog ili etičkog (bolje rečeno: aetičkog) nazora: da čovjekova ličnost nije nikakva vlastita vrijednost i konačni cilj svakog stvaranja, napretka i gospodarenja, nego obratno: čovjek mora da sasvim služi kao golo oruđe tome procesu neličnih vrednota. Skupnost daje oblik čovjekovoj duši kako to zahtijeva produkcijski proces, i sva naobrazba nesluži razvoju slobodne ličnosti, već produkciji ljudi, koji će svi kao kolesce tačno funkcionirati u stroju mehaničkoga ekonomskog i civilizatornog „napretka”, — napredak je apsolutni bog. Elektriciteta je vrednota, krjepost nije nikakva vrednota. Zar nije taj credo boljševizma ono isto, što Evropa već pola vijeka uči i na što nas privikava takozvani amerikanizam? Od toga je samo korak do negacije obitelji, do ukidanja privatnog ognjišta i štana, do kolektivizacije privatnog života, u kojoj je „ja” progutan od skupnosti te u njoj potpuno nestaje. To je zadnja konsekvencija kapitalističkog etosa. Treba upamtiti: razuzdani egoizam jednoća ili jedne skupine doveo je dosljedno do one vrsti kolektivizma, koji netragom briše individuuum, nedirljiva prava pojedinca, najvišu i zadnju vrednotu čovječje ličnosti. Stoga je i razumljivo i sasvim logično što je kapitalizam polagano uništio i pravu demokraciju. Čovjek je strpan pod materiju, sužanj je stvari, gola funkcija ekonomskog procesa, on je pod diktaturom impersonalnih sila. U tome je bezboštvo boljševizma, naime u radikalnoj negaciji ličnosti, koja slobodno radi, slobodno se razvija i sve stvari i prilike skuplja k sebi kao prilika slobodnoga Boga u skladu s moralnim zakonom. A to bezboštvo, ta diktatura stvari iznad čovjekove ličnosti je samo logični postulat one ideologije, koju je uzgojio duh modernoga velikog kapitalizma, koji je život praktično potpuno ateizirao.

Baš to je uzrok što moderno kapitalističko društvo ne može naći nikakvog lijeka i pravog oružja protiv svojeg najvećeg neprijatelja. Stoga vidimo pojavu kojoj primjera nema, da čak i oni, opstanak kojih temelji na kapitalističkom redu, rezignirano čekaju propast toga reda. Evropa je izopačila kulturu kršćanskog individualizma u razuzdanost sviju egoističkih, profitarških i zaslužjavajućih nagona, a to je, kako su bistro predvidjeli već ruski mislioci prošloga vijeka, — Gogolj, Dostojevskij, Solovjev, — dovelo do potpunog zaslužnjenja individua materijalnom zbivanju, do materijalizma kao jedine „metafizike” vasiona i jedinog „etosa” čovjekovog djelovanja. Došli smo ondje, gdje nas je naš kapitalistički, egoistički i antisocijalni moral doveo, — u antiindividualistički bezbožni socijalizam. Pravi kršćanski individualizam bi nas, naprotiv, bio doveo do onakvog, ako bi bilo potrebno, socijalistički uređenog društva, koje bi bilo u skladu s kršćanskom vjerom, gdje individuuum nebi bio progutan od skupnosti, već bi mu slobodno služio na temelju svojih božanstvenih prava u skladu s pravima svakoga drugoga. Ali mi u praksi takav kršćanski individualizam nismo doživjeli,

te smo zato svi, jedan više, drugi manje, pripomogli da je došla velika socijalna i moralna kriza, koja je danas uzbivala čitavi kršćanski kulturni svijet te je uzrokom općeg pesimizma.

Ja nisam pesimista, iako priznajem bezkonačnu mudrost Providnosti, koja je namijenila kršćanskom čovječanstvu veliko iskušenje trpljenja i žrtava, koje takva kriza traži. Prije ili kasnije morati će da dode, nakon tih fundamentalnih potresa, do ozdravljenja, jer društvo potlačenja slobodne ličnosti ne će moći podnijeti. Društvo će se morati da stavi na temelj kršćanskog individualizma. Čovjek nesmiije živjeti bez vlastitoga rada na račun drugih te nesmiije da svoju ličnu slobodu zlorabljuje na štetu skupnosti, a s druge strane društvo nesmiije progutati pojedinca, već mora da mu priznade njegova lična prava, koja mu se ne mogu oduzeti, koja nemaju svoj izvor u društvu, već su svakome dana neposredno od Stvoritelja samom prirodom. Osobna sloboda je temelj kršćanskog društva, ali nitko nesmiije pokušati da svoje nazore realizira silom, makar se činili ne znam kako ispravni. Na nikakav se pak način nesmiije osobna sloboda upotrebljavati za postignuće amoralnih i protivsocijalnih ciljeva. Sklad između težnja slobodnoga individua i koristi skupnosti može se uzdržati i postignuti samo demokracijom, koja je jezgra kršćanskog shvaćanja društva. U takvoj demokraciji sve je upravljeno na to, da se podržaje i jača u svakom državljaninu osjećaj moralne i socijalne odgovornosti, zbog koje pojedinac dobrovoljno ograničava i dozvoljava da mu se ograničava njegova sloboda, u koliko to zahtijeva blagostanje bližnjega i skupnosti, te se čuva od svake samovolje, terorizma i pokušaja nadvlade nad drugima.

U socijalno-ekonomskom pogledu naš individualizam temelji na etici Isusa Hrista, na solidarnosti čitavoga ljudskog roda, koja se nesmiije lomiti od mamonizma i kapitalizma, ili od izrabljivanja i zadbivanja zemaljskih dobara i vrednota na račun tuđe muke. Jer ljudi mogu biti braća među sobom i mogu solidarno raditi za opće blagostanje samo ako su isključeni izrabljivanje i izrabljivači, — inače je kršćansko društvo nemoguće i protivrječnost sama u sebi. Solidarnost pak društva se ruši i sektantskim fanatizmom svake vrsti, koji hoće da silom nametne svima svoje uvjerenje i naziranje, bilo u etičkom, kulturnom ili socijalnom pogledu. Intolerantnost takve vrsti, koja se, da bi postigla svoj cilj, ne boji nasilnih sredstava, nespojiva je s kršćanskim individualizmom (koji je istovjetan s kršćanskim socijalizmom), jer krši kako vječna prava ličnosti, tako i blagostanje skupnosti.

U novome gospodarskom redu za kojim težimo bit će objektivni cilj čitavoga gospodarenja: staranje za potrebe puka, opet na prvome mjestu, a ne subjektivni cilj za profitom, kao u kapitalističkoj dobi. Namirivanje potreba bit će onako, kako odgovara visini postignutoga kulturnog stepena te se u tom smislu proteže na sve društvene djelove.

Heinrich Pesch

Božo Dulibić:

Teška kriza Dalmacije

Ekonomska kriza u svijetu, koja je potresla i najjače gospodarske jedinice, dala je ponovno prigodu brojnim ekonomistima da iznesu svoja mišljenja, vrlo često oprečna, prečesto jednostrana, a često puta i pogrješna, jer je mnogo puta posljedica uzimana kao uzrok, za što je krivo pogrješno uzimanje ishodišta, polazne tačke i dobe u kojoj je dan bar bliži uzrok ili povod krize. Subjektivno uzimano, moglo bi se n. pr. kazati: Neuposlenost je skrivila gospodarsku nevolju, jer je opala konzumentova snaga, ili n. pr. i to: Pad cijena poljoprivrednih proizvoda uzrokom je krize. Ali ako objektivno analiziramo krizu, naći ćemo još bar pedeset uzroka, koji se jedan uz drugoga vežu i tvore lanac gospodarskih kriza, iz koga se ne smije istrgnuti ni jedna karika i posebno označiti kao pravi uzrok gospodarskih nevolja, pa zvala se ona neuposlenost, skupoća kredita, neuravnoteženost državnog proračuna, racionalizacija proizvodnje (strojevi), pad cijena poljoprivrednih proizvoda itd. Neposredni uzroci kriza jesu uvijek jedan historijski događaj, vrlo često događaj koji na oko nema ništa sa gospodarstvom. Dublji i dalji uzroci jesu uvijek promjene nesamo u poslovnom, nego i u religijskom moralu, daleko isto tako promjene u filozofskom naziranju na gospodarski red, kao i opadanje fair play-a ili organizacijskoga smisla.

Nacionalni ekonomski, napose praktičari, nijesu krivi, ako u svojim izlaganjima gospodarske krize ne idu previše unatrag, već hvataju samo bliže uzroke i neposredne povode gospodarskih nevolja. Lakše je, naime, na taj način odrediti i direktno sredstvo za ozdravljenje konkretnog stanja, a sve gospodarske poteškoće imaju čvrste neposredne veze sa čovjekom, njegovim zdravljem, njegovom kulturom i njegovom dušom. Ekonomski teoretik, koji bi, gradeći za sutra novi gospodarski red, pustio da danas propadaju milijuni ljudi, bio bi veći zločinac od praktičara koji radi oko sanacije konkretne gospodarske nevolje, makar da ovaj ne vodi računa o tome, da će ta ista gospodarska nevolja, a s njom pedeset drugih, sutra ponovno i mnogo jače ugroziti društvenu gospodarsku ravnotežu.

U ovim recima, posvećenima gospodarstvu Dalmacije, mi ćemo imati u vidu sadašnje stanje gospodarstva, bliže uzroke teške gospodarske nevolje, kao i mjere potrebite za bar djelomično ozdravljenje teških prilika u kojima živi dalmatinski čovjek.

I.

Analiza gospodarske strukture Dalmacije može biti vrlo kratka.

Dalmacija je zemlja u kojoj se stanovništvo bavi uglavnom poljoprivredom, premda su polovina njezine površine tkzv. pašnjaci t. j. krš, nepodesan za bilo kakvu poljoprivrednu kulturu. Najveći dio obrađene površine sačinjavaju oranice, koje davaju oko 8.000 va-

gona zrnate hrane, dok je Dalmacija treba oko 21.000 vagona (prosječno po osobi 300 kg na godinu; u primorju nešto manje, a u zagori više).

Iza oranica dolaze vinogradi, kojih ima pet puta manje. Oni daju godišnji prirod od oko 700.000 hl raznih vina.

Masline daju oko 600 vagona ulja. Druge kulture nisu znatne. Od voća treba istaknuti smokve (preko 500 vagona godišnjeg priroda), bajame (preko 200 vagona) i višnje (preko 120 vagona). Duhan, buhač i aromatična bilja su važne kulture samo lokalno.

Stočarstvo se sastoji u gojenju sitne stoke, koja sačinjava pet šestina svega stočarstva. Budući da za krmljenje treba preko 8 milijuna kvintala krme, a proizvada se samo nešto preko 5 milijuna, manjak iznaša oko 3 milijuna kvintala.

Peradarstvo Dalmacije iznaša oko 600.000 komada peradi, te po jednoj kalkulaciji daje godišnje oko 5 milijuna dinara.

Ribarstvo je, prema podacima Direkcije pomorskog saobraćaja, u prošloj godini zaposlivalo preko 15.000 ljudi, od toga oko 1.500 profesionalnih ribara. Ulovljena riba je vrijedila nešto preko 40 milijuna dinara.

Trgovina i obrt Dalmacije imaju pretežno lokalni karakter. Koncem 1929. g. bilo je na području Komore za TO u Splitu oko 12.000 prijavljenih trgovačkih i obrtničkih preduzeća. Industrija, osim one cementa, karbida i cijanamida, sardina, rudarskih proizvoda te djelomično kamena, ograničena je na lokalne potrebe.

Saobraćaj, pa i pomorski, nije velik. Pomorski saobraćaj uposljuje oko 100 parobroda.

Ako prema ovim granama gospodarstva i privrede izvedemo podjelu stanovništva, vidjećemo da se tri petine pučanstva bave poljoprivredom i stočarstvom, 5% obrtom, trgovinom, industrijom i slobodnim profesijama, i 12% pretežno ribarstvom i pomorstvom, a oko četvrtine stanovništva jesu radnici, namještenici i javni službenici. Ovih zadnjih ima 2%.

Kako Dalmacija gospodarski živi? Seljaci-poljoprivrednici imaju konstantno pasivnu svoju bilancu. Njihovi seljački proizvodi ne dostaju za podmiru svih njihovih potreba, nesamo zato što onaj dio proizvodâ, koji je namijenjen prodaji, t. j. vino, nailazi na teški placement, već i radi toga, jer cjelokupno stanje i organizacija njihova gospodarstva nužno vode do deficita. Mi smo vidjeli da Dalmacija treba da godišnje uvozi preko 10.000 vagona žitarica, što danas iznosi preko 200.000.000 dinara. A gdje su brojne druge životne potrebe? Uza sav niski standard, život je u Dalmaciji postao nemoguć. Nemogućnost seljaka da živi od svojih plodova, nemogućnost radnika da živi od svoje nadnice (u Splitu i Sibeniku n. pr. većina je nadnica ispod 30 din; što da se tek kaže o nadnicama u provinciji?) učinili su da se Dalmacija danas našla u vrlo teškom položaju. Ona je danas pasivna, ne radi toga što nema dovoljno žitne hrane te ju mora uvažati, već radi faktične gospodarske neimaštine i nemogućnosti

zaradivanja. Seljački posjedi su u velikoj većini slučajeva vrlo maleni (srednje dolazi oko 2 ha obradive zemlje po porodici; ekonomska i agrarna nauka traže najmanje 5 ha za mogućnost izdržavanja seljačke porodice), te težak ne može da živi od svoje zemlje i svoje male stoke. Trgovina je upala uopće u tešku krizu, mali obrti su uništeni od vandalmatinske industrije, a dalmatinska velika industrija je ili potpuno obustavila rad („La Dalmatienne” u Šibeniku i Dugom ratu) ili ga stegla na minimum (tvornice cementa). Saobraćajna kriza je vezala mnogo parobroda duge plovidbe o obale i oduzela kruh velikom broju lučkih radnika. Težinu dalmatinske krize najbolje ćemo označiti tvrdnjom, koja je doista paradoksalna, da još činovnici i namještenici, kraj svih svojih malih, često puta ni za srednji život dovoljnih plaća, imaju najveći i najsigurniji prihod.

„Da li je u Dalmaciji uvijek ovako teško bilo? Zašto nije Dalmacija prije, pred deset, dvadeset, četrdeset itd. godina osjetila ekonomsku krizu, kad je njezino gospodarstvo bilo isto ovako, kao i današnje?” — zapitaće netko. Odgovor može dati najbolje daljna analiza gospodarskog života Dalmacije.

Da, Dalmacija je i prije, i pred dvadeset i pred dvije-tri godine bila po sebi pasivna i nevoljna, premda ne toliko, jer se njezino stanovništvo, osobito zagorsko, istom zadnjih pedeset godina znatno povećalo, i jer su dalmatinski proizvodi nailazili na lakši placement. Ali, moramo dobro zapamtiti, prijašnji život bio je znatno olakšan velikom emigracijom, velikim investicijama i pomaganjima države i privatnikâ, a onda općim blagostanjem u svijetu, koje je činilo život lakšim i jeftinijim, a standard, potrebe života nijesu bile tako velike kao danas. Sve te okolnosti učinile su da je velika gospodarska nevolja, koja danas prijete gospodarstvu Dalmacije, bila o d g o d e n a, te je Dalmacija i velike gospodarske udarce i nevolje, kao što su bile vinska klauzula u trgovačkom ugovoru s Italijom 1892. g. i propast dalmatinskih vinograda početkom ovoga vijeka, mogla bez katastrofalnih posljedica podnijeti. Osim toga, svjetski rat i kasnija izmjena novca dale su priliku da se na lak način dužnici riješe dugova, plaćajući za 1000 zlatnih kruna samo 250 dinara, a ne 12.000 din, koliko bi najmanje plaćali prema odnosu pozajmljenog novca i zlata prije Svjetskog rata.

Još 1929. g. poslali su iseljenici iz prekomorskih i evropskih zemalja u krajeve, koji spadaju u područje Komore za TO u Splitu, iznos od 80 milijuna dinara, a da je naša emigracija mogla uslijediti iza 1918. g. u onakom razmjeru, kao prije rata, nema sumnje da bi Dalmacija imala više prihoda od emigracije, nego od cjelokupne dalmatinske privrede. Ali emigraciju su uništile restrikcije, postavljene od anglosaksonskih zemalja od 1920. do 1927.

I gospodarstvo Dalmacije davalo je znatno više prihoda. Tako je n. pr. Dalmacija (uglavnom samo Imotski i Vrgorac) dobivala prije rata za duhan svotu od današnjih 100 milijuna dinara, dok je 1923. g. dobila oko 25 milijuna, a 1926. samo 4 milijuna din. Kultura maslina davala je svojevremeno više prihoda, nego vinogradarstvo. Čvrsta organizacija velikih parobrodarskih društava u Trstu je uništila jedrenjake

i pomorstvo dalmatinskih otoka, Boke i Pelješca. Kultura svilenih huba, koje danas više nema, davala je Dalmaciji još pred šezdeset godina preko milijun kruna, što bi danas predstavljalo vrijednost od preko 20 milijuna dinara.

Ipak, ni veća gospodarska sredenost, ni niži standard života, ni manji broj pučanstva, ni veći broj ekonomskih izvora, ne bi od Dalmacije otklonili teške ekonomske udarce. Dalmacija sama po sebi ne bi se do danas nikako održala u do sada, možemo kazati, relativno povoljnim prilikama. Ta okolnost mora da nas nužno dovede do razmatranja ekonomskog položaja Dalmacije prema njezinom zaleđu, prema ostalim djelovima države i Balkana te srednjoj Evropi uopće.

II.

Vidjeli smo da su današnji izvori ekonomskog života Dalmacije, u koliko potiču iz nje same, sasvim nedovoljni za održavanje ekonomske ravnoteže, a da o kakvom napretku i ne govorimo. Dalmacija mora, dakle, da računa na ekonomsku suradnju i pomoć faktora oko nje i izvan nje. Moramo, međutim, odbiti kao neispravno ono mišljenje, da će Dalmacija biti naše „oko u svijet“ te sa svoje četiri glavne izvozne luke golemo profitirati.

Geografski položaj Dalmacije i Jugoslavije najrječitije govori protiv ovog mišljenja. Žila kucavica države jesu Sava i Dunav, te željezničke pruge od Ljubljane preko Zagreba do Beograda. Kraj tih rijeka i gospodarskih puteva nalaze se naši najbogatiji i ekonomski najsposobniji krajevi. Ogromna većina, možemo dapače reći sve što imamo za izvoz, ide u ostalu Evropu i svijet tim putevima, čak i proizvodi sjeverne Bosne, šljive i drvo. Prema tome Dalmacija može da bude tranzitna postaja samo za svoje neposredno zaleđe. To je vrlo malo, ali, kad bi, recimo, taj tranzitni promet i bio velik, da li pučanstvo Dalmacije ima od toga kakvu veliku korist, najmanje takvu, da ju osjeća velik dio pučanstva, a ne samo par stotina lučkih radnika. Duboko naše uvjerenje je, da Dalmacija nema šta da očekuje za poboljšanje svoga teškog ekonomskog položaja od porasta tranzitnog prometa dalmatinskih luka, koji može da se samo neznatno poveća. Spas i život Dalmacije nijesu uvjetovani budućom unskom ili jadranskom željezničkom prugom, jer Dalmacija od svega toga može imati samo bolje željezničke veze za osobni i turistički promet, a tek u drugom redu lakšu vezu za tranzitni promet, koji može da samo lokalno bude od koristi. U izlaganju koristi, koje pruža Dalmaciji izgradnja boljih saobraćajnih veza sa zaledem, očito se pretjerava, kao što se pretjerava u isticanju balkanskog ekonomskog saveza kao potrebe našega državnog gospodarskog života i napretka. Kod nas još ima ljudi, koji neshvaćaju da Jugoslavija može sa Bugarskom i Rumunjskom imati samo gospodarske odnošaje — konkurenta. Dosta je n. pr. pročitati pregled naše vanjske trgovine od g. Ivana Mohorića, koji je izašao ove godine, a iz koga se jasno vidi da se naša izvozna trgovina sa Rumunjskom sastoji u 98% od izvoza našeg žita za Brailu, koji Rumunji kasnije preprodavaju inozemstvu, što bi mogli boljom organizacijom činiti sami, bez potrebe da dajemo posrednicima nagrade. Oči naše izvozne

trgovine uperene su na Zapad, a specijalno imaju interesa oko pridobivanja njemačkih tržišta, koja trebaju trinaest puta više žitarica, nego što ih Jugoslavija može da izvozi.

Ovo spominjemo samo zato, da pokažemo kako balkanske zemlje imaju težnje, koje konkuriraju. Dalmacija se, kao predjel zajedničke države, nalazi u još težem položaju, jer niti može, niti ima čim da konkurira i da danas učestvuje aktivno u jugoslavenskoj ili vanjskoj trgovini.

III.

Svojim gornjim izlaganjima pokazali smo činjenicu, koja kod prosuđivanja ekonomskog stanja Dalmacije dolazi na prvo mjesto, a ta je, da dalmatinsko gospodarstvo treba tretirati na iznimni način. Dalmacija je danas predjel čudnog pasiviteta, ogromne gospodarske nevolje, koja se može ozdraviti samo naročitim postupkom, i to za današnje nevolje hitnim mjerama financijalne i socijalno-političke prirode, a za budućnost dalekosežnim agrarnim, industrijskim, pomorskim i migratornim operacijama.

Po našem mišljenju, mjere za hitnu sanaciju ekonomske krize u Dalmaciji bile bi bar ove četiri:

1. Pretvorenje gradova i lukâ Šibenik, Split, Dubrovnik (i Sušak) u slobodna carinska područja;

2. Liferacija žitarica za Dalmaciju preko njezinih saveza zadruža po otkupnoj cijeni zakonâ o žitnom monopolu;

3. Ukidanje državne i banovinske trošarine na vino dalmatinskog proizvoda, te maksimiranje gradskih konzumtivnih daća na to vino;

4. Državna intervencija protiv sramote da se naš izvoz iz naših luka obavlja parobrodima stranih zemalja.

Ovim mjerama, za koje se direktno ne traži novac, bili bi spašeni naši primorski gradovi od sve to većeg mrtvila, dao bi se Dalmaciji jevtin kruh, seljaku mogućnost da bez gubitka i sigurno plasira svoj danas jedini proizvod, a pomorstvu novi član za napredak. Kao peta mjera, za sanaciju dalmatinskih samoupravnih financija, bila bi energična intervencija države protiv po našem mišljenju u iznosima pretjeranoga budžetiranja ovih. Bar za sada moramo si izbiti iz glave svako hohštapliranje i pravljenje dugova. Danas nijesu vremena za velike i dalekosežne te skupe investicije. To vrijedi i za pojedinca, i za zajednicu. Zaduženje je prešlo svaku mjeru mogućnosti. Znamo jednu privatnu bankovnu filijalu u Dalmaciji (sigurno ne najjaču!), koja je dala zajmove u mjenicama i hipoteci za 40 milijuna dinara. Kod jednog samog kotarskog suda u primorju iznaša iznos hipotekom osiguranih zajmova i tražbina svotu od preko 25 milijuna dinara, a koliko još ima privatnih pozajmica na kratak rok!

Gore navedene mjere, koje bezodvlačno traži današnja ekonomska situacija, moraće biti upotpunjene jednim ustrajnim i dalekosežnim programom. Osim zdravstvene i kulturne sanacije sela, treba provesti i ekonomsku sanaciju. Mi u Dalmaciji danas imamo težaka, ali nemamo seljačkoga staleža, ako izuzmemo par desetaka pojedinaca, koji su uspjeli da se racionalizacijom i intenzivnim radom izdignu iz-

nad mase prosječnoga dalmatinskog seljačkog proletarijata. Čitavo nastojanje agrarne politike u Dalmaciji mora da bude upravljeno stvaranju jakih i zdravih seljačkih gospodarstava. Moramo dobro imati na umu, da je zemlju, koju danas ovdje obrađuje 110.000 težačkih porodica, nekad — možda niti prije šezdeset godina — obrađivalo samo 50.000 do 60.000, a da će sutra morati da živi od nje još desetak hiljada obitelji više. Dakle: kolonizacije po Slavoniji, Srijemu i Vojvodini treba. I uredene industrije, koja će preuzeti armadu koja ostavlja zemlju. Dalmacija danas kupuje sve svoje životne potrebe, osim vina te male količine povrća, voća i drugih sitnarija, izvan zemlje, od drvene žlice, korita i rešeta kranjskih sajmara, do odijela iz zagrebačkih i inozemnih konfekcijskih radnja. A kad je tako, zar da se čudimo da se pokrajina koja toliko uvozi, vrlo malo — skoro ništa — ne izvozi, a ima vrlo malo aktivnu platežnu bilancu, danas nalazi pred gospodarskim slomom. Treba melioracija za polja, organizacije kućnog obrta, racionalizacije u poljoprivredi i stočarstvu, treba podignuti ribarstvo, pomorstvo i voćarstvo.

Problem koji smo u gornjim recima dotakli, nije nov. Njegovu težinu osjeća Dalmacija već barem pedeset godina, premda nikada još nije došao u tako akutan stadij. Njegova važnost nije samo lokalna, dalmatinska, za nj se moraju interesirati i stanovnici Banata, i privatnici kao i odlučujući forumi. Dalmacija nije samo naša granica, (zakutna periferija, rekao bi netko), već i naše lice, naš obraz. Njen doprinos državnoj zajednici je i materijalno velik, a moralno jak, jer njezin živalj svojom radinošću, čestitošću i svojom skromnošću stoji među prvima u državi. Klik „Čuvajmo naše more!“ ne znači samo čuvanje jedne sinje površine, već i čuvanje onoga čovjeka koji daje život tome moru i toj obali. Kolektivna je stoga dužnosti svijuju da na vrijeme predusretnu crnu zimu 1931/32 i tešku katastrofu, najveću iza one, kad su pred naš dolazak na jadranske obale Avari razorili srce Dalmacije, Solin.

Mi svi možemo da kažemo: Spasitelj je naš! On je Spasitelj svih ljudi, svih staleža, svih vremena. Ali naročito radnici mogu da kažu: Hrist je naš. Milijunaš, kapitalist ne može da kaže: „Mesija je znao zgrnuti mnogo kapitala da postane uplivna osoba.“ Filozof ne može da tvrdi: „Moj Spasitelj je naučavao znanstveni sistem, koji ja još danas držim i branim“. Kralj i knez ne može da kaže: „Moj Spasitelj je imao veliku političku snagu; vodio je velike ratove s kojima si je čifave zemlje pokorio.“ Samo radnik ni malo ne pretjerava kad veli: „Moj Spasitelj je trudno radio; znojio se svakodneвно, kao što se moram znojiti ja; jeo je isto tako slab kruh, kao što ga jedem ja.“ Stoga vriedi, ako im kažemo: Hrist je naročito radnički Spasitelj; do tridesete godine je ostao priprost radnik. Kao takav radio je i trpio.

Dr Ivan K r e k

Socijalni rad studentske omladine u Engleskoj i Americi

Kad čovjek stupi u četvrti londonskog Istoka i vidi po uglovima ulica prve odrpane i divlje prikaze, bljedunjavu djecu gdje plešu u prljavim dvorištima uz zvukove vergla, duboko potresen pomisli: Dakle to su prikaze koje su otele Carlylu ganutljive napomene, koje su zadobile prijateljstvo Toynbeea i koje su dale Kingsleyu novi tumač Evandjelja! To li su oni piskutljivi vergli, koji su potakli Ruskina na misao o pomoći koju ljepota daje životu siromaha! Zar su to one plašljive oči, koje su otele bogatom Zapadu palaču puka i bezbrojne velike knjižnice!

Duboki utisak koji ostavljaju ove četvrti Istoka nije izazvan bijedom, zapuštenošću ili pokvarenošću, koje više sati prate u dolini Thamesa od Whitechapela do Caningtowna po tamnim i prljavim četvrtima, gdje se sunce čini više jednom petrolejskom lampom, obješenom posred gusta dima, i gdje se neka zlokobna žućkasta svjetlost razlijeva po jednolikim kućama od opeka, po rublju koje se suši i po rijetkim posudama sa cvijećem. Duboki utisak izazivlje promatranje, kako je taj tamni Istok, kraj svih bezbrojnih jauka očaja i zdvojnosti koji danju i noću iz njega do neba vape, posred dima i prašine, u isti mah mjesto posvećeno najplemenitijoj pomoći i opet zadobivenom povjerenju.

Pred nama se ovdje razvija spasonosna i ganutljiva akcija spasa sa svojom dubokom važnosti, svojim dahom i suzama zahvalnosti. Stoga je londonski Istok, a ne Zapad, pravo središte engleske civilizacije. Ono što je krik bijede proizveo na Zapadu, ono što je on magičnom snagom samilosti istrkao palačama, crkvama i sveučilištima, pokazuje se ovdje u hiljadu oblika prijateljskog zbliženja, uzgoja, organizacije i zabave.

Toynbee-Hall, Mansfield-House, Oxford-House i druge kule čovječnosti dižu se tu posred bijednih uličica da pokažu, da se nije došlo zabosti nos ili slijepo pomagati, već zametnuti djelo osobnog i socijalnog spasa na temelju potpunog i dubokog poznavanja nižih slojeva.

Da uzmognemo shvatiti veliku važnost ovih university-settlementa, treba da imamo na umu dvije stvari.

Najprije: Ne ide da stanuje u settlementima samo mali broj mladića. Drži se naprotiv skoro za nužnu dopunu opće naobrazbe mladića i djevojaka da rade barem koji mjesec na Istoku. Odatle jedna čitava seoba, koja pruža priliku da se dosta velik broj osoba upozna s Istokom, da uzmognu i kasnije sa Zapada posvetiti svakog tjedna koju večer socijalnom radu u radničkim četvrtima.

Tako je n. pr. Women Settlement, pripojen sveučilištarskoj koloniji Mansfield-house, središte socijalne obuke za žensku mladost Zapada. Dobrovoljna njega bolesnih, dječji vrtovi, kružoki za tvorničke radnice, organizacija ljetnih dječćkih kolonija, nedjeljne škole za djecu obaju spolova, kult društvenosti, — sve to su sredstva za duhovno i moralno podignuće kako onih koji pomažu, tako i onih kojima se pomaže.

Jedna mlada dama pripovijeda u godišnjem izvještaju kolonije, kako je u nedjeljnom predavanju dječćcima jedamput govorila o vrijednosti savjesnog rada, na što se jedan dječćak digao da je pita, kakav udio može imati savjest kod rada koji se sastoji u uvijanju kositra u papir najvećom žurbom, jer se inače otpušta iz službe? Ovakvi su utisci od neprocjenjive vrijednosti za poznavanje životnih prilika siromaha.

I velika agitacija za reformu tamničkog sistema, koja se svojevremeno proširila po čitavoj Engleskoj, temelji na istome poznavanju socijalnih uslova zločina, sa svrhom da uskladi sa tim poznavanjem metode postupka prema zločincu.

Kad je vlč. Morrison, jedan od glavnih pokretača ovog reformnog pokreta, predavao o kazni zatvora pred brojnim ženskim slušateljstvom jednog od najaristokratskijih klubova Zapada, mogao je biti siguran da veliki dio njegovih slušača pozna iz vlastitog iskustva odnosne društvene prilike.

„Zaista su strašne životne prilike dječćakâ sirotinjskih četvrti“, piše jedna dama u „Mansfield-house Magazinu“, „a tvrde i okrutne sile koje uništavaju njihovu djetinju radost. Pa ipak, cvijet mladosti, premda smetan u cvatu i potišten strašnim stvarima koje ga okružuju i događaju mu se, gažen nogama roditelja, koje čini surovima okrutnost njihove vlastite sudbine, živi još po dvorištima spreman da rastvori vjenčić i da se razigra prvom zrakom bar malo čovječne ljubavi. Ako ovi dječćaci izgube svoju djetinjsku nevinost, čemu da se još nadamo od ljudi i žena?“

Ona navodi još, kako se zabava ovih dječćaka sastoji u razbijanju svjetiljaka i prozora a da ih stražari ne uhvate.

Rad ženâ settlementa većinom je organiziranje veselih igara, te vodenje velikih karavana dječćaka da svake godine provedu u vrijeme praznika koji tjedan na selu. Dječćaci o tome sanjaju čitavu godinu, i već im to čini život ljepšim. „Svake večeri, kad idem spavati, sanjam kako bi lijepo bilo kad bi se mogao okupati“, piše jedan dječćak sa Istoka svojoj zaštitnici.

Tko prođe četvrtima dokova u predgrađu Canningtown, opaža posvuda utjecaj Mansfieldhousea. Tu je velika četverokatnica sa bezbroj postelja za neuposlence, onamo svratište sa natpisom „University-House“. Od kakvog li je to samo utjecaja na općeniti stav masa prema školovanom svijetu, što je ovaj i na taj način predstavljen u četvrtima bijede! Zatim nailazimo na „Mansfield-Hall“, veliku dvoranu za skupštine sa više manjih dvorana za brojne kružoke radnika i radnica, koji su isto tako osnovani od sveučilištaraca.

Settlements imaju specijalnu zaslugu i za radničke organizacije, organiziranjem dječaka i mladića u male kružoke sa self-governmentom i najrazličnijim uzgojnim svrhama, priučavajući ih tako na racionalno upravljanje njihovih zajedničkih interesa. Na isti su način tu udareni temelji jedne stručne ženske organizacije, i povjerenje koje radnice ukazuju settlement-workersima pokazuje se već time, što one nerijetko mole dame najvišega društva da budu tajnice njihovih udruženja.

Ozbilnost kojom shvaćaju ovaj socijalni rad i članovi najaristokratskijeg društva, karakterizira n. pr. na naročit način jedan izvještaj lady Hobart-Hampden, objavljen u „Nineteenth Century” (sv. 43, str. 724 ss). Spisateljica je radila nekoliko godina na Istoku i daje nam u njemu studiju o suvremenoj tvorničkoj radnici, navadajući u isto vrijeme, što se za nju može učiniti. Evo iz nje kratkog izvotka.

Na tri načina može socijalni rad da upliva na tvorničke radnice.

1. Ustanavljanjem mjesta za zdrav odmor nakon rada;
2. Jačanjem ličnoga karaktera, učeći djevojke da učine nešto same i uzgajajući ih da ne klonu ni pred kakvom zaprekom;
3. Upoznavajući ih sa višim idealima života.

Što se tiče prve točke, malo je još uvijek onih koji shvaćaju potpuno važnost toga, jer bi se inače na tome polju do sada bilo napravilo mnogo više. Neka se ima pred očima svakodnevni pečalni život ovih djevojaka, koje većinom rade u društvu svijeta bez karaktera. Naglo i u žurbi idu k jelu, a isto tako naglo moraju se vratiti na rad. Navečer vraćaju se u svoj stan, previše malen za brojnu obitelj; tu njihova mala braća spavaju, jedu, viču te se igraju. Kamo da podu? Zar na ulicu? Tu dolazi u pomoć settlement, bez značaja kakve misionske ustanove, već ispočetka jednostavno kao mjesto za odmor, koje daje prigodu da se učini barem par skokova ili izmijeni par prijateljskih riječi.

Što se tiče pak druge točke, ona sadrži najrazličnije prigode za usavršavanje, koje sve ipak imaju naročitu svrhu da jačaju karakter. Kako li je za to malo prikladan rad u tvornici! On se obazire skoro isključivo na ruke, a ne na ličnost. I tako lica ovih djevojaka malo po malo postaju bezlična kao jednolična pročelja njihovih kuća. Kako samo padaju kao plijen bilo kakve vanjske pobude!

„Mi ih učimo o odgovornosti njihovog života i vlastitih djela, tumačimo im da moraju održati danu riječ i zašto, da moraju ustrajati u onome što su započele, vršiti propise svojih klubova i tačno plaćati članarinu. Pokazujemo im, da se sve ono što je vrijedno u životu ne da postići bez truda i ustrpljivosti. Mi se služimo čak i radom krojačnica za formiranje karaktera. U mnogim je djevojkama skrivena energija domišljatosti, i učiteljica mora samo da znade osloboditi je. Svaka djevojka mora da nauči napraviti nešto potpuno iz jedne određene struke, i one, koje su već do toga stepena došle, činimo odgovornima za druge”.

Što se tiče treće točke, svatko tko pozna okolinu u kojoj žive o-ve djevojke, opaža ogromne zapreke. S druge strane ima i tu mnogo vidika sa kojih možemo poći. Ako katkad sravnimo tijek našeg života sa onim života mnogih od ovih djevojaka, nameće nam se misao: Kako samo može u takvim prilikama jedna djevojka da se održi čistom; kako je možemo kuditi mi ako padne?

Što da se dakle radi? Jedna vrlo naobražena žena Vojske Spasa rekla je jednom: „Za te djevojke je već to uzgoj, što mogu biti u vezi sa doista naobraženim ženama. Mnogo se stvari može polučiti ovim prijateljskim razgovorima. Pa, konačno, vječne su istine već našle put u bezbroj srdaca, zašto da ga ne nađu i ovdje? Kako li se često otvaraju njihove duše kod slušanja večernjih himna, kojima dodajemo par ozbiljnih njima upravljenih riječi!”

Tu se samo treba staviti na rad čitavim srcem i ne dopustiti nikakvoj društvenoj dužnosti da nas odvraća od redovitog držanja večeri po klubovima. Treba imati i domišljatosti te zadobiti simpatije djevojaka. Tu se često mogu razviti pedagoške, prije samo latentne sposobnosti.

Često li se uspijeva u jačanju tih mladih duša ulijevajući im unutrašnju slobodu! „One su k nama došle u skoro potpunog zapuštenosti, a sada žive pošteno sred najgorih tvornica, „in it, but not of it” (žive u njima, a da im nimalo ne pripadaju), i predmetom su divljenja svojih drugarica. One su shvatile što znači viši život, i provode ga kako si ne bismo nikada zamislili.”

I literatura i umjetnost se goje u socijalnim kolonijama. Tako u mnogim settlementima postoje „Shakespeareovi kružoki”, a svake se godine priređuje izložba slika, posuđenih od umjetničkih galerija i privatnika, koje posjećuje na hiljade osoba.

University-House je velika trokatnica na koju radnik gleda i poštovanjem i ponosom ujedno. Iznutra je uređena, ni najmanje puritanski, velikim ukusom, skoro raskošno, a pojedine sobe glavaru i načelnika tako su uređene pokuštvom i urešene, kao da njihovi stanovnici imaju namjeru provesti čitav život na Istoku. Već sam ukus, kojim je sve uređeno, pokazuje duh slobodne i plemenite humanosti koja vlada tima mjestima.

Još jedna okolnost povećava značenje ovih ustanova, a to je apsolutna snošljivost kojom rade bez sjenke ljubomora ili prezira predstavnici najrazličitijih načela jedni pokraj drugih. Predstavnik High Churcha radi kraj sljedbenika Herberta Spencera, katolik pokraj pozitiviste. Dapače i u kolonijama, koje uzdržavaju osobe strogih religioznih načela, kao što je n. pr. Oxford-House, religiozna je propaganda ustupila mjesto socijalnih djelatnosti. To je ono poštovanje za individualnost drugih, tako značajno za englesku uljudbu. U svim od Oxford-Housea ovisnim radničkim kružokima vrijedi ovo temeljno pravilo: „Ni pića, ni kockanja! Ne traži se za prijem u članstvo nikakvo vjersko ili političko svojstvo.”

Za sav uzgojni rad na londonskom Istoku služi kao pravilo načelo Mauricea: „Korijen svake društvene reforme nisu niti kapital i rad, niti polje i tržište, već pravilni odnošaj među ljudima”. Stoga se

posvuda aktivno radi oko podizanja ustanova, oko nadovezivanja ljudskih odnošaja između siromaha i bogatih i unapređenja društvenog života u nižim slojevima. „Mi ne vjerujemo da se ljudi mogu da učine boljima aktima Parlamenta“, kazao mi je jednom jedan načelnik Toynbee-Halla, pokazujući tako glavni zadatak izobraženih osoba: probuditi i razviti u svakom pojedincu snage socijalnog preporoda.

Možemo si misliti, kakvu li su revoluciju u društvenom stavu javnog mišljenja u Engleskoj izazvala dva ili tri decenija ove „socijalne kušnje“. Već dugo vremena u Engleskoj jedan velik štrajk nije više „klasna borba“, te se izobraženi slojevi tako intenzivno interesiraju za sudbinu radnika, da često ne ovi, nego njihovi poslodavci, moraju osjetiti društvenu osamnjenost.

Brentano opaža glede stupanja u akciju ovih novih zaštitnika radničkoga pokreta ovo: „Svaki put, kad je kakav radnički sukob uzbudio javno mišljenje, oni su iznosili protiv izvještaja novina, koji su bili povoljni za poslodavce, tačno izlaganje položaja i svih onih činjenica koje se prouzrokovale spor. Oni su javnost, koja je upoznavala stanovište radnika samo iz pretjeravanja plaćenih novinara, upoznavali sa onim kakvo je u stvari bilo, a budući nijesu nikoga štedili, te su bili spremni da, kad se nije dalo braniti, i prekore, uzgajali su tako i to stanovište. Ali glavno njihovo djelovanje bilo je uklanjanje glupih predrasuda gospodujućih slojeva...“

Slavnu povijest imaju engleski settlementi, ali još veći primjer pun pouke pružaju, nema sumnje, settlementi Sjedinjenih Država, jer tu, u divljem okolišu velikih gradova, u četvrtima koje su nastavane od tek zadnjih decenija doseljenih rasâ, postoje još krupnija i teža pitanja. I američki settlementi su većinom osnovani od bivših studenata, a nastavani studentima i studenticama. U New-Yorku University Settlement ima da zahvali svoj postanak sveučilištu Columbia, a College Settlement je održavan prinosima bivših studentkinja. Teško je nabrojiti sve one različite vrsti djelatnosti, koje imaju svoje središte i inspiracije u ovim settlementima.

U ženskim settlementima u prvom redu, dakako, stoji skrb za žene i djecu. Tu se održavaju *mothers meetings* (sastanci majkâ) za pametnu njegu djece, besplatni glazbeni tečajevi za djecu iz susjedstva, dječji vrtovi i tečajevi za usavršavanje u bilo kojem pravcu. Tako n. pr. College Settlement šalje svake godine 400 djece iz kruga svog „poznanstva“ u jednu svoju vilu kraj obala Hudsona, a i ta je vila dar bivših studentkinja.

Nurses-Settlement, kolonija dobrovoljnih bolničarka za siromahe, ima posebne prostorije za učenike koji ne mogu da kod kuće izrađuju svoje zadaće, a s tom kolonijom je povezano bezbroj drugih ustanova za njegu i zabavu. Cleanstreet-Clubs, kružoki dječaka za čistoću ulica, su izvrstan pothvat radnikâ u settlementima. Dječaci koje je prije zabavljalo samo bacanje kamenica na ulične svjetiljke i stvaranje nreeda posvuda, postaju zanosnim i fanatičnim članovima ovih kružoka, i ovim

radom oko reda i vanjske čistoće može ih se mnogo lakše interesirati i za moralni red, nego samim propovijedima i zabranama.

Nemogu se dovoljno preporučiti ovi načini skrbi za mladež. Slični bi se pothvati mogli poduzeti i za čistoću kuća, te bi kružoki takve vrsti bili nesamo pravi dar Božji za sirote izmorene kućanice, već bi donijeli dobre plodove i sa pedagoške strane!

Upravo uzoran settlement je Hudson-Guild, osnovan od dra Johna Elliota na ovaj način: on se na ulici upoznao besposlenim irskim dječacima, organizirao ih je najprije u jedan mali kružok i malo po malo sakupi oko sebe oko 500 dječaka razne dobi, kojima bje darovana u irskoj četvrti jedna kuća za njihov kružok. Tu se gađe društvene razbibriđe te etični i duhovni pothvati svake vrsti, kao i socijalna debata i organizacija. Tu su, kao u skoro svima drugim settlementima u New-Yorku, zbog velike odsutnosti svakoga religioznog osjećaja, uvedeni etički razgovori i debate s omladinom, — koja je djelatnost nešto novo i vrlo važno u socijalnoj pomoći. Ovdje ćemo navesti par predmeta ovih razgovora: „Što je značaj?“ — „Možemo li biti, premda ubogi, značajnima?“ — „U sebi dano obećanje. Zar da se u nuždi laže. Etika u staleškom životu“, itd.

U ovim razgovorima učestvuje omladina vrlo živo. Mnogo ljudi i žena u zreloj dobi iz najvišećga new-yorškoga društva napravilo je čitav studij za usavršavanje u takovoj vrsti socijalnog rada, te dnevno sve to više osjećaju kako silan utjecaj ima često jedna sama dobra riječ, jedna misao što nadahnjuje, jedna ispravka moralnoga suda, na tu podivljalu i od svakog religioznog utjecaja isključenu omladinu. Jedan je dječak bio tako iznenađen jednim razgovorom „o redu“, da je na koncu zapitao: „Who was telling him about me? (Tko mu je govorio o meni?)“

Najveća i najradinija američka ustanova ove vrsti je sigurno Hull-House-Settlement u Chicagu, čija je ravnateljica miss Jane Adams naročito zaslužna za organizaciju radnica i za poticaj dan radničkim organizacijama uopće. Tu ona zastupa misao koja stoji apsolutno iznad stranaka, tu je spriječila više štrajkova i formulirala svoje visoke socijalne poglede i glede razredne borbe u ovo par riječi: „Čitavo nas naše iskustvo uči da nijedno pitanje civilizacije nije tako jedrostavno da bi nama bilo moguće da mu uzlove razriješimo jednostavno jednim udarcem oštraca. Djetinjski je misliti da dobro i zlo u životu nijesu nego dvije velike vojske, koje idu jedna protiv druge, i da ne treba nego da se priključimo vojsci dobra i da se junački borimo. Život nam pokazuje da su dobro i zlo vrlo često pomiješani među sobom, te da je najveće zlo uvijek i na našoj strani i u našim povodima... Naše najljepše pobjede izvojavamo, kad gojimo najveće nepouzdanje prema sebi samima!“

Ona drži da će settlement vršiti u našem socijalnom razvoju sve to važniju i potrebitiju funkciju zato, što osniva osobnu i društvenu vezu između onih, koji su jednom, u patrijarhalno doba, bili sjedinjeni čovječanskim odnošajima, a kasnije odijeljeni jedni od drugih velikom

podjelom rada moderne tehnike. Iz tog osobnog udaljenja rodili su se bezbrojni sukobi i nesporazumci, koji bi se bili lako otklonili, da su se protivnici sastali i porazgovorili „kao ljudi” na neutralnom terenu.

Za takve slučaje *settlement* si je stavio u socijalnu zadaću i rad da uspostavi u krilu današnje podjele rada jedinstvo rada i jedinstvo duša, bez čega ne može ni podjela rada postati plodonosnom.

Hull-House-Settlement ima naročitu zadaću da se bavi novim rasama (Slaveni, Grci, Židovi, Talijani, Norvežani) koje nastavaju čitave predjele Chicaga. Miss Adams pripovijeda, da je prije svega pozvala majke i na taj način uspjela da zadobije upliv na čitavu obitelj. Tu je *settlement* faktor narodnog ujedinjenja. Njegova djelatnost sred heterogenih elemenata se u mnogim točkama daje prisposodobiti onoj drevnih samostana, te pruža bogatu žetvu originalnoga i vrlo važnog rada i iskustava.

Dodaćemo još da je takav *settlement*, kao što je *Hull-House*, u svim političko-socijalnim i komunalnim pitanjima auktoritet koji vrši odlučan upliv, dapače se taj auktoritet proteže čak i na čisto političko polje: velika se galama podigla kad je miss Jane Adams na jednoj velikoj javnoj skupštini protestirala protiv američke ratničke politike, jer je bila opazila u četvrtima svoje djelatnosti da ratnički duh daje protivudarce nagonima teškom mukom obuzdanih radom njezinog *settlementa*. Sedam ubojstava dogodilo se u kratko vrijeme u onim gradskim četvrtima, gdje prije nešto takva nije bilo moguće. Mladež je po ulicama igrala samo *kill ing Spaniards* (ubijanje Španjolaca), itd.

Dao sam, već prije, dugački izvadak iz socijalne aktivnosti *settlementa*; da ovaj izvadak završim istaknuti ću izrečno još jednom da su, u koliko se tiče američkih *settlementa*, sve ove različite vrsti djelovanja u isto vrijeme sredstvo za postizanje glavnog cilja čitave ustanove, a to je: davanje prilike pripadnicima takozvanih izobraženih slojeva da do dna upoznaju, preko ličnih utisaka, život i mišljenje puka, bilo boravkom od nekoliko mjeseci u *settlementu*, pri koncu sveučilišnih nauka, glede suradnje oko *redovitog social worka*, bilo iskorišćenjem ove prigode za jedan pomnjev i savjestan studij.

U svakom se *settlementu* mogu naći ljudi i žene koji su tu proboravili čitave godine, i koji su žrtvovali, da tako kažemo, svoju egzistenciju toj vrsti rada. *Settlementi* su, zbog svoga intimnog poznavanja puka, u isto vrijeme uopće i neophodno nužna pomoć za opće milosrde, kao i za kazneno sudstvo, naročito što se tiče mladeži. Baš iz tih razloga za čast *probation officersa* bivaju izabrani većinom članovi *settlementa*; služba tih je redoviti nadzor i pedagoški postupak prema mladim zločincima, kojima je sud za maloljetnike odredio „kušnju”. Tko u tančine ne pozna sve što siromaha navodi na krivično djelo, komu nijesu blizi mišljenja i običaji, dapače i *slang* (pustopašenje) mladeži koja se besposlena vuče po ulicama najblijednijih gradskih četvrti, taj neće nikada moći da nade ton podesan za postupak prema mladim prestupnicima.

(Svršiče se).

Valtazar Vijolić:

Suza samilosti

Olujne nad nama zvijezde roje se i groze.
A mi smo ogrezli u žuč naših bijesnih pjena.
U našim čašama naliv otrovne je loze.
— Sve samo borba je mučna — krvava arena.

I to zovemo životom, svijesni krv da teče
Baš zato našega brata gladna crna hljeba.
Zaludu mirni smo katkad, nikad tiho veče
U dušu ne će nam unijet dijelak vedra neba.

No kad bi s oka nam suza samilosti pala,
I kad bi s kamena srca naslađu stresli mraza,
Gdje sad je kletva i mržnja, pustoš i trn, — cvala
Tu bi pred hramom bratstva edenska oaza.

Socijalna revija

Enciklika o bijedi, neuposlenosti i naoružanju

2. listopada izdala je Sv. Stolica encikliku o „vrlo teškoj gospodarskoj krizi, o žalosnoj neuposlenosti masa i povećanju naoružanja“. Ta apoštolska okružnica glasi u potpunom prijevodu ovako:

„Jedna nova nevolja prijeti i već tišti povjereno Nam stado, a osobito teško onaj slabački dio, koji ljubimo naročito ljubavlju, naime djecu, siromašni puk, radnike i sve one koji oskudijevaju na dobrima. Govorimo o strašnoj krizi i gospodarskim nevoljama, koje tište narode i koje u svim zemljama tjeraju mase u strašnu i sve to veću neuposlenost. Vidimo naime da je skoro nebrojeno mnoštvo vrijednih radnika, koji ništa više ne žele nego da uzmognu pošteno zaraditi svoj kruh, za koji svaki dan po Božjoj zapovijedi mole nebeskog Oca, prisiljeno na bezposlicu, a time i na skrajnu bijedu, skupa sa svojim obiteljima. Njihov vapaj dira Naše srce i nagoni nas da jednakom sućuti opetujemo onu riječ, koju je izreklo ljubljeno Srce Božanskog Učitelja pred mnoštvom smalaksalim od gladi: „Zao mi je naroda“ (Marko, 8, 2).

Ali još više žalimo ono mnoštvo djece, koja moleći kruha, „a nema nikoga da im ga udijeli“ (Jer. 4, 4), nevino podnašaju teret žalosnih prilika i shrvani bijedom gledaju gdje vene radost koju im ulijeva njihova dob, i čute kako im nestaje i zamire na nježnim usnama prirodni osmijeh, kojim njihova nevina duša želi da bude ovijena.

Sada se već približava zima, praćena bez sumnje tegobama, jadima i oskudicom, koje studen donosi sirotinji i nježnim bićima, a osim toga bojatni se da se rana prouzrokovana neuposlenošću koju smo gore naveli ne dade tako na zlo, da bi, ako se ne doskoči oskudici bijednih obitelji, ove bile dovedene, — što ne dao Bog! — do razdraženosti. O svemu tome sa strepnjom razmišlja srce zajedničkog Oca, pa stoga i Mi, kao i Naši predšasnici, a osobito Naš prvi predšasnik, blage uspomene Benedikt XV., dižemo svoj glas i vruće pozivljemo sve one, u kojima su živi vjera i kršćanska ljubav. Ovaj naš poziv ide za tim da sve potakne na neke vrsti svetu vojnu ljubavi i pomoći. Ta će se vojna starati i za tjelesne potrebe a i utješiti duše, podižući i krijepeći njihovu vjeru te tjerajući s uma tamne misli, koje obično donosi zlokobna oskudica. Ona će uspješno gasiti plam zavisti i mržnje koji dijeli državljane, a oživjeti žar sloge i ljubavi, koji gaji i jača plemenitu vezu mira i napretka, na korist pojedinaca i država.

Stoga na tu vojnu ljubavi i milosrda, koja se pokazuje u zauzimanju i brizi oko ubogih, pozivamo sve sinove jednoga Oca nebeskog, mnogobrojne članove iste obitelji, koji su stoga svi braća u Hristu i dionici koli blagostanja i utjehe, toli nevolja i boli. U ovaj upravo sveti boj pozivamo sve kao na svetu dužnost, koja se temelji na onom posebnom zakonu evanđeoske nauke, to jest na zapovijedi ljubavi, koju je Hrist Gospodin proglasio za svoju prvu i najveću zapovijed te najviši i najbitniji od svih ostalih zakona. Tu zapovijed je naš mili neposredni predšasnik, dok je skoro svuda bijesnio rat i plamtjela mržnja, neprestano preporučivao i napravio nekako glavnim biljegom svoga pontifikata.

Stoga i Mi potičemo sve na izvršenje ovoga toli milog zakona, nesamo kao na najveću dužnost, u kojoj je sadržana čitava kršćanska nauka, već kao na najplemenitije načelo i uredbu, a osobito one koji su puni žara čovjekoljublja i evanđeoskog savršenstva. Držimo da je suvišno trošiti mnogo riječi i jače naglašavati, jer je svima jasno da samo ova velikodušnost i dobrota, samo ovo nastojanje i takmičenje u kršćanskoj krjeposti, — onih, naime, koji se prema svojim mogućnostima spremno posvete pomaganju braće, u prvom redu oskudici slabe djece i ubogara, — mogu brzo i složno svladati ponekad i najteže nevolje ove naše dobi.

Budući pak da su uzrok strašne krize na koju se tužimo s jedne strane rivalitet naroda, a s druge strane ona rada ogromne rashode državnih financija, kojoj dvostrukoj pogibelji nije zadnji uzrok ni ona s dana u dan oštija borba u naoružanju armada, ne možemo da se uzdržimo da ne ponovimo Našu (alokucija od 24. prosinca 1930., aut. pismo „Velikom radošću“ od 7. travnja 1922.) i Našega Predšasnika („Dés le début“ od 1. kolovoza 1917.) opomenu o toj stvari, žaleći što ona sve do sada nije u djelo sretno provedena. Isto tako vruće pozivamo i Vas, Časna Braćo, da na najbolji mogući način, bilo održavanjem propovijedi, bilo spisima, prosvijetlite duhove svijui i uskladite njihova srea čvrstom naukom una i kršćanskoga zakona.

Već nas podilazi dobra nada da će se kod svakoga od Vas sakupiti milostinja skupljena od vjernika za pomaganje oskudnih, i da ćete ju Vi dijeliti ovima kao potporu. Ako u kojim biskupijama bude zgodnije da se ova zadaća povjeri ili metropolitima, ili pojedinim karitativnim ustanovama, koje su dostojne Vašega povjerenja te prokušane u radu, slobodno Vam da to učinite.

Do sada smo Vas pozvali, da ovu stvar promičete tuniačeći našu misao zgodnim spisima i propovijedima, a uz to u ljubavi Hristovoj potičemo Vaše

vjernike da se ovom Vašem i Našem pozivu obilno i velikodušno odazovu i izvrše ono, što im budete preporučili, kad im budete javili ovu našu Apostolsku Poslanicu.

Ali kako su sva, i najplemenitija nastojanja ljudi bezplodna bez pomoći Božje, upravimo ustrajne molitve Davaocu svih dobara, da svojim bezgraničnim milosrdem dade da što prije dodu sretniji dani. Molimo od njega, u ime oskudnih onom božanskom molitvom, koju nam je dao Isus Hrist: „Kruh naš svakodnevni daj nam danas.“ Neka se spomenu svi da je Otkupitelj roda ljudskoga, da nas potakne i utješi, obećao da će smatrati što učinimo „jednomu od ove najmanje braće“ (Mat. 25, 40), kao da smo njemu učinili, i neka ne zaborave ono božansko obećanje, da će brigu koju iz ljubavi prema Njemu posvetimo malenima, smatrati posvećenom sebi (Mat. 18, 5).

Napokon i svetkovina koju danas slavi Crkva, (sv. Andela Čuvara), dovodi u Našu pamet one premile riječi Isusa Hrista, kojima zaključujemo ovu Našu Poslanicu. Nakon što je, naime, naš Spasitelj postavio, prema riječima sv. Ivana Zlatoustog, u zaštitu dječjih duša nepredobive utvrde, izrekao nam je ovu misao: „Gledajte da ne prezrete jednoga od ovih malenih; jer, kažem vam, anđeli njihovi gledaju uvijek lice Oca mojega koji je na nebesima“ (Mat. 18, 10). I ti će anđeli prinijeti Gospodaru neba i zemlje ono što budete dobrovoljno i velikodušno učinili da pomognete djecu i sirotinju, i od Njega izmoliti preobilne milosti svima onima, kojima bude na srcu ova sveta stvar. A jer se, osim toga, približava blagdan Isusa Hrista Kralja, čije kraljevstvo i mir smo željeli i molili još od početka Pontifikata, čini nam se zgodnim da se u crkvama za to vrijeme održe kroz tri dana javne molitve, da ovima izmolimo od milosrdnog Gospoda misao i darove mira. U nadi za te darove podijeljujemo vama, Prečasna Braćo, i svima pojedincima, koji će se odazvati Našem očinskom pozivu, Apoštolski Blagoslov“.

Internacionalna organizacija kršć. radnika

Kršćanski sindikalni pokret nastao je skoro u isto vrijeme kad i socijalističko-marksistički. Od svoga početka bio je najjači u Njemačkoj. Taj primat u broju održali su Nijemci do danas, ali može se kazati da je kršćanski sindikalni pokret jak i u Belgiji te Holandiji, dapače tu relativno jači od njemačkoga.

Prijeratna kršćanska sindikalna organizacija nije baš bila jaka. 1903. organizirali su socijalisti-marksisti svoj kongres, a predstavnici kršćanskih sindikata sastali su se u Zürichu 1908. g. Prisutni su bili delegati iz Njemačke, Švajcarske i Holandije, te su ustanovili međunarodni sekretarijat sa g. A. Stegerwaldom kao tajnikom.

Svjetski je rat razbio međunarodnu suradnju, ali odmah iza rata zborovali su zastupnici kršćanskih sindikata na dvjema kongresima. 1920. g. održan je u Haagu kongres isključivo sindikalnih organizacija. 98 delegata zastupalo je 12 državnih organizacija (i Jugoslaviju) sa 3,035.600 članova. Na kongresu je ustanovljen Međunarodni savez kršćanskih sindikata sa ovim programom:

„Savez stoji na temelju kršćanskih načela. Priznaje da su ljudi u gospodarskom i socijalnom životu vezani jedan uz drugoga i stoga otklanja svaku razrednu borbu i teror, tako od strane poslodavaca, kako od strane radnika.

Savez gleda u današnjem obliku društva i gospodarstva oprečnost svojih načela, pa stoga teži za radikalnom reformom društva i gospodarstva organično i zakonito te u smislu svojih načela.

Savez si je stavio u zadatak da štiti interese radnika i namještenika jedinstvenim akcijama u smislu svojih načela, i to na gospodarskom, socijalnom i političkom polju."

Predsjedništvo Saveza (Internacionale) preuzeo je Švajcarac Jos. Scherrer, a tajništvo Holandanin Serrarens. Sjedište Saveza je u Utrechtu (Holandija).

Prve su godine Internacionale bile posvećene izgradnji organizacije i širem idejnom i gospodarskog programa, te internacionalnoj organizaciji pojedinih struka (u utrechtskoj Internacionali su organizirane samo opće sindikalne centrale pojedinih država). Predsjedništvo Internacionale je učestvovalo u svima međunarodnim vijećanjima i akcijama Međunarodnog ureda rada u Ženevi. 1928. g., na kongresu u Münchenu, Internacionala je reorganizirana, te je njezino vodstvo preuzeo Nijemac B. Otte. U Internacionalu su stupile organizacije mnogih država, a u prijateljskom je kontaktu sa mnogim organizacijama drugih država. Nastup fašizma u Italiji smanjio je broj članova Internacionale za preko 1.000.000. I ponegdje drugdje je pao broj učlanjenih organizacija i njihovog članstva, osobito zbog porasta neuposlenosti.

Internacionala do sada nije pokušala da ustanovi svoje organizacije u anglosaksonskim državama, jer sindikalne organizacije u ovima imaju opći radnički karakter.

Kršćanska radnička Internacionala se ne gerira — kao što to radi marksističko-socijalistička — nekakvom silom koja stoji iznad država, nego vodi pametnu i realnu politiku pokušavajući da dobije sve što je potrebno za poboljšanje stanja radništva svojim korektnim nastupanjem kod vladâ pojedinih država. Ona nastoji oko održavanja različitih međunarodnih kongresa, pomoću kojih propagira upoznavanje radničkih težnja. Zajednički rad voda pojedinih državnih organizacija znatno olakšava međunarodni život te onemogućuje prepade među narodima.

Internacionala aktivno učestvuje od početka u radu Međunarodnog ureda rada u okviru Lige naroda u Ženevi. Njezin je tajnik svake godine službeni delegat Holandije. Razumljivo je da prisustvo kršćanskih sindikalnih voda na međunarodnim konferencijama za pitanja rada izaziva uvijek jak otpor marksističkih delegata, koji predstavljaju većinu. Uza sve svoje lijepe riječi o demokraciji, ovi ne mogu podnositi učešće kršćanskih sindikalista. Kršćanska sindikalna organizacija je naime njihov najozbiljniji konkurent, ali, premda kršćanska Internacionala nije zastupana u upravnom odboru Međunarodnog ureda rada, ipak učestvuju njezini članovi u pojedinim odsjecima. Kršćanski sindikalni radnici uvijek žele da stvore platformu za suradnju sa marksistima, ali to se redovito razbije kod pitanja izbora, iako uprava MUR i njezin upravitelj A. Thomas stalno potertavaju korist suradnje kršćanskih sindikalnih organizacija.

Internacionala informira svijet o svojim težnjama i radu jednim mjesečnikom, svake tri godine izdaje izvještaje, koji sačinjavaju debele knjige, a osim toga šalje raznim novinama bulletine u kojih 600 primjeraka. Danas je, možemo kazati, kršćanska sindikalna Internacionala dobro organizirana, svojim je radom opravdala svoj opstanak, te joj to svi mjerodavni faktori i priznaju. Kršćanski radnički sindikalni pokret je danas jak, jedinstven i međunarodan. Iza svake centrale pojedinih država stoje sve druge organizacije, učlanjene u Internacionali. S tim mora svatko računati.

Međunarodna gospodarska kriza i neuposlenost nisu, dakako, povoljni za sindikalnu organizaciju, zbog čega i broj članova nemože napredovati. Najveća je centralna organizacija u Njemačkoj (670.000 članova), a najmanja ona u Luxem-

burgu (1700). U Internacionali je 1. siječnja 1930. bilo učlanjeno 1,500.000 članova, od toga iz germanskih država 1,220.000, iz romanskih 150.000, a iz slavenskih 50.000. U tim brojkama, dakako, nisu uzete u obzir sve organizacije. U nekim državama, naime, postoje velike organizacije, koje su organizirane u internacionalnoj centrali svoje struke, a ne u centrali vlastite države, zbog čega nisu ni učlanjene u utrechtskoj Internacionali državnih sindikalnih saveza. Takva je organizacija n. pr. njemačka organizacija namještenika, koja ima oko 600.000 članova.

Internacionalne organizacije pojedinih struka jesu: namještenikâ (662.000 članova), kovinara, duhanara, radnikâ saobraćaja, industrije hrane i drva, građevinara, tekstilnih i poljoprivrednih radnika, grafičara, rudara, poštanskog osoblja i državnih činovnika. Svi ovi savezi pojedinih struka imaju oko 2 milijuna članova. Budući da u nekim državama postoje organizacije, koje nisu nigdje učlanjene, a rade na bazi kršćanskoga socijalnoga programa, možemo kazati da sam kršćanski socijalistički pokret u svojim centralama pojedinih struka ima oko 2,300.000 pripadnika. To je ogromna sila, jedina koja može idejno i praktično da zakrči put materijalističkom socijalizmu i komunizmu i žutim organizacijama kapitalističkih ortaka.

Kršćanski sindikalni pokret moramo smatrati akcijom koja kuša da spasi društvo i pojedinca na temelju Hristovih načela, pa stoga i nekatolik, kojemu je oduran materijalizam ostalih struja, može da u njemu suraduje. U Njemačkoj Holandiji i Švicarskoj i drugdje su se priključili kršćanskom sindikalnom pokretu i protestanti, jer veličina kršćanske i katoličke nauke jest više nego sektarstvo i loše tradicije. Stoga nema nikakve smetnje za sindikalnu suradnju svih vjernih radnika na kršćanskom socijalnom programu.

Milan Valant.

Gog o papiru

Leipzig, 15. rujna.

Pregledavajući danas jednu izložbu štampe, opazio sam da je čitava civilizacija — barem u svojim najdelikatnijim i najbitnijim elementima — predana najkrhikijoj postojećoj stvari: papiru.

Razmišljam kako se sav kredit svijeta sastoji od milijarda novčanica, mjenica i doznačnica, koje nijesu ništa drugo nego odresci papira. Razmišljam kako se čitava industrijska imovina kontinenta sastoji od milijarda dionica, potvrda i obveznica: komada papira. Pisarne bilježnikâ i odvjetnikâ prenatrpene su ispravama i ugovorima, od kojih ovisi život milijuna i milijuna ljudi, a sve to nisu drugo nego laki zamazani papiri. Općinske matice, arhivi ministarstava i država: hrpe požutjela papira. Javne i privatne knjižnice: kupovi štampanih listova.

U javnim uredima, u vojsci i školama, u akademijama i parlamentima, — sve se razvija putem listova papira: okružnice, bonovi, priznanice, glasovnice, nacrti zakona, pisma, izvještaji, — sve to su papir ispisan rukom, papir ispisan na pisačem stroju, tiskani papir. I novine kao i *water closets* troše godišnje na tone papira.

Surovina modernog života nije željezo, ni petrolej, ni ugljen ni kaučuk, već — papir. Svakog dana čitave šume padaju od bradve da bi dale ogromne količine stvari, koja nije ni trajna, ni čvrsta kao drvo. Kad bi tvornice papira ustavile rad, civilizacija bi bila paralizirana.

U staro vrijeme je sav novac bio od kovine; isprave su bile na pergamenama ili naprosto urezane u mramor i mjed, a knjige Asiraca i Babilonaca pisane na opekama. Danas nema ništa otporna i trajna. Maloj količini smjese drva i ljepila, stvari koja se troši i upaljuje, povjerena su dobra i prava ljudi, blagá znanja i umjetnosti. Vlaga, oganj, crvi, rastočine i miševi mogu raščiniti i uništiti tu golemu masu papira, na kojoj počiva sve što najvrednijega imamo na svijetu.

Nije li to znak civilizacije koja je svijesna da je kratkotrajna, ili nesvijesna glupost?
Giovanni P a p i n i .

16 i pol milijuna neuposlenih

Administrativno Vijeće Medunarodnog Ureda Rada u Ženevi, koje se sastalo 12. listopada na svoje LV zasjedanje, objavilo je novu statistiku neuposlenosti za 14 evropskih država, te Kanadu, Novu Zelandiju i Sjedinjene Države. Prema njoj se broj neuposlenih, koji je kolovoza prošle godine iznašao oko 11 milijuna, u kolovozu ove godine popeo na preko 16 i pol milijuna. U evropskim državama stoji na prvom mjestu Njemačka sa 4,100.000 neuposlenih prema 2,800.000 u kolovozu prošle godine, iza nje dolazi Engleska sa 2,812.000 prema 2,118.008, Italija sa 723.000 (399.000), Poljska sa 332.000 (243.000), Češko-slovačka sa 210.000 (77.000), Austrija sa 196.000 (156.000), Belgija sa 176.000 (63.000), Francuska sa 53.000 (11.000) te Španjolska sa 18.500 (10.300) neuposlenih.

Kako iz ovih brojaka vidimo, u većini evropskih država je, ionako velik, broj neuposlenih narastao u godini dana za t r e ć i n u . Ni gospodarski najjača država, Francuska, ne može da se brani od porasta neuposlenosti.

«Monte Promina» i selo Siverić

U Siveriću, odlomku općine Drniš, ima dioničko društvo „Monte Promina” svoj rudokop ugljena najveći u ovim krajevima, u kojem je zaposleno oko 1000 radnika. To isto društvo, u kojem vlada talijanski kapital, ima i sve kuksove rudarske ugljeničke zadruge „Dalmatia”, koja eksploatira ugljenokop u nedalekom Velušću.

Otkad društvo „Monte Promina” postoji (1873.), ali naročito u ovom vijeku, svako malo vremena dolazi na tapet pitanje prireza i nameta, udaranih od općine Drniš i njenih odlomaka na to društvo. „Monte Promina”, prirodno, želi da prirezi i davanja svake vrsti budu što manja, a rekbi da kod društva postoji jedna naročita sklonost da se tereti, koje udara drniška općina na njegovo poslovanje i aktivnost, paušaliziraju tako, da se odredi najviši iznos teretá za jednu godinu, ali i to uvijek za dobu od kojih tridesetak godina. U zadnjih dvadesetak godina „Monte Promina” je, koliko znamo, pet puta sklapao ugovore i nagodbe o paušalizaciji općinskih teretá, napose prireza, a 1913. su ugovorom paušalizirani općinski prirezi na svotu od godišnjih 6000 kruna za vrijeme od 30 godina. Međutim svi prijeratni ugovori i nagodbe nijesu postali punovažni, jer je nadzorna autonomna vlast poništavala odnosne zaključke općinskih vijeća, dotično općinskih upravitelja, a od triju ratnih i poslijeratnih ugovora i nagodaba, dva su od redovnoga suda u prvoj molbi proglašeni ništavima i bezkrjeposnima, a protiv trećega visi utok na višu upravnu vlast.

Baš ova tri posljednja ugovora i nagodbe urodili su sporom, koji još nije otklonjen, i o čijem rješenju ovisi napredak Drniša, specijalno njegovog odlomka Siverića.

2. travnja 1917. došlo je između društava „Monte Promina” i „Dalmatia” te općine Drniš do ugovora, kojim se za dobu od 30 godina (od 1. siječnja 1916. do 31. prosinca 1945.) paušaliziraju svi općinski nameti, porezi i prirezi, propisani pod kojim god imenom, za svotu od 300.000 kruna, isplativu u jednom jedinom obroku nakon odobrenja ugovora od nadzornih vlasti. Uz to su se društva obvezala da će pučanstvu drniške općine dobavljati 40 tona ugljena za polovicu tržišne cijene.

Ovaj ugovor je prihvatilo opć. vijeće, odobrio ga je i Zemaljski Odbor u Zadru, samo je Ministarstvo unutrašnjih poslova u Beču početkom 1918. g. zatražilo da mu se ugovor podnese, što je i učinjeno. Međutim su društva prosljedila sa plaćanjem redovitih prireza, a općinsko upraviteljstvo je tek 14. listopada 1918., o slomu države i konačnom slomu valute, disponiralo sa onih 300.000 kruna, koje su društva bila položila kod Općinske štedionice u Drnišu u prosincu 1917., nadajući se da će uslijediti skoro odobrenje ugovora od nadležnih državnih vlasti.

Ovim ugovorom su imale biti „uređene potpuno i dovršene sve dosadnje razmirice”, napose pak tužbe općine Drniš upravnim sudovima. Međutim razmirice su samo učestale, tako da su 1922. društva prestala da plaćaju općinske prireze a 1924. namete na uvoz i izvoz. Spor je pokušao da riješi opć. komesar, te je 14. listopada 1924. sklopio sa društvima nagodbu, kojom se za 21 godinu (od 1. siječnja 1925. do 31. prosinca 1945) paušaliziraju općinski prirezi i nameti u svotu od 70.000 dinara godišnje. Društva daju općini Drniš zajam od 400.000 dinara za pokriće troškova električne instalacije, te besplatno 15 KW električne energije dnevno. Važno je u ovoj nagodbi to, da se ne spominje uopće ugovor od 2. travnja 1917., niti uzima u obzir koja, od njegovih odredaba, tako da prema toj novoj nagodbi ugovor sklopljen 1917. ne postoji, a svota od 300.000 kruna, dana na temelju tog ugovora, smatra se kao iznos isplaćen za općinske prireze i namete do 1924. g.

I sastavljači ove nagodbe smatrali su da su svojim djelom uredili odnošaje društava „Monte Promina” i „Dalmatia” te općine Drniš. Međutim očigledna činjenica da se paušalizacijom, i to takvom, pružila društvima daleko i nesravnjivo veća korist, nego što bi im i umjereno redovito oporezivanje moglo dati, nije mogla da bude mimoidena, jer paušal od 70.000 dinara godišnje, 15 KW besplatne električne energije i druge malenkosti u očitom su nerazmjeru prema onome, čega se općina odriče, a to su prirezi, koji su 1925. g. — godinu dana nakon sklapanja nagodbe — bili odmjereni u iznosu od 1,256.863:62 dinara. I taj nerazmjer, i neuvažavanje načela da se nikome ne mogu dati poreske olakšice nego jedino zakonom, da nije niti uputno, niti dozvoljeno vezivati i ograničavati općinsku financijsku snagu i izvore ove za čitave generacije — sve to je urodilo tražbom, koju je u ime općine Drniš i njenih odlomaka podigao dr Ivan Bulić protiv spomenutih društava 1928. g. za utvrđenje neopstojnosti pravnih odnosa, a kojom se tražile utvrđenje ništavosti ugovora od 1917. i 1924. Rezultat te tražbe, nakon što je Stol sedmorice u Zagrebu riješio pitanje nadležnosti u korist redovnog suda, bila je presuda kr. Okružnog suda u Šibeniku Cg VIII a 55/28 od 9. svibnja 1929., kojom je udovoljeno tražbenom zahtjevu i presudeno da su „ništavi u zakonu neopstojni, neobavezni i bezkrjeposni pravni odnosi, prava i

obveze" koje proizlaze iz spomenutih ugovora. Razlozi su jednostavni: paušalizacija se protiví postojećim zakonskim propisima (V. i rješenje Vrhovnog Upravnog Suda u Beču br. 6060 od 2. srpnja 1902.), javnom redu iz § 879 OGZ, jer se poreske olakšice mogu dati samo zakonom i na temelju zakona, kako je to učinjeno od strane Jugoslavije za francusko Društvo tuniskih fosfata, kad je ovo preuzimalo „Sufid" 1929. g.

Protiv te presude uložila su društva pravni lijek, ali nema sumnje, da su razlozi prvomolbene presude tako jaki, da će i u drugoj i trećoj molbi ova presuda biti potvrđena.

Međutim što se događa? Imajući u džepu presudu suda, kojom se proglašuju bez kreposti dva ugovora zbog nedozvoljene paušalizacije, općinska uprava u Drnišu sklapa 20. srpnja o. g. jednu novu nagodbu sa društvima „Monte Promina" i „Dalmatia", nerazumljivom je žurbom u roku od samih šest dana podnosi općinskom vijeću, a ovo ju nerazumljivom i nepotrebnom žurbom 26. istog mjeseca odobrava i prihvaća. Tom se nagodbom općinski prirezi i davanja svake vrsti opet paušaliziraju, makar da se ta riječ pomno izbjegava, za iznos od 200.000 do najviše 400.000 dinara godišnje. Općinari Drniša dobivaju za tu paušalizaciju godišnje 80 vagona ugljena uz polovicu tržišne cijene, a općina besplatno najviše 35 KW električne energije za javnu rasvjetu i zajam od 1.000.000 dinara uz 6% kamata za 30 godina. Dok društva otpisuju općini 1924. pozajmljenih 400.000 dinara, a osim toga preuzimlju dug općine prema A. E. G. Unionu u iznosu od 275.000 din. te otpisuju dugove općine za dobavljenu električnu energiju i ugljen te izvršene električne instalacije — svega prema izvještaju načelnika 2.131.885 din., koliko općina društvima priznaje, dočim ova kao svoja potraživanja od općine iznose oko 6 milijuna (od toga 3.000.000 za onih 300.000 kruna, kojima je općina disponirala koncem 1918., kad su vrijedile manje od 100.000 din.!), — općina otpisuje od društva dugovane prireze od 1922. do 1931. i takse od 1924. u iznosu od oko 5 milijuna.

Prema našem mišljenju nesrazmjer je očit, a pojačan je još time, što po nagodbi općina ustupa društvima svoje električne naprave (električnu mrežu, transformatore itd.) u potpunu i neograničenu vlasnost, da ih eksploatiraju za vrijeme trajanja nagodbe (a nagodba je sklopljena za 14 godina, do 31. prosinca 1945.), sa obavezom da ih povrate po prestanku ugovora. Kada se znade da svi otpisani dugovi, uključivši i onaj od 400.000, općine prema društvima nikako ne prelaze onaj iznos koji društva duguju općini; kada se prema tome općina za samih 400.000 dinara (u najboljem slučaju) i 35 KW električne energije godišnje odriče za 14 godina svih sadanjih i budućih prihoda od prireza i nameta udaranih društvima; kada točkom 8. nagodbe „u slučaju da općina ili odlomci, također i po tuđem djelu (kao n. pr. općinara ili vlasti bilo po rješenju ili presudi) ne bi ispunili ma bilo koju od obveza preuzetih" općina gubi sve (jer će između ostaloga društva „moći smatrati opozvanom svaku odreku ili povlasticu danas učinjenu"), pa se tako čini nešto, što nema nijedan zakon na svijetu, da netko ni kriv ni dužan odgovara za tuđa djela; kad se na taj način čine iluzornima akti vlasti ili presuda suda, — onda se doista nemožemo dosta načuditi izvaji o „debeloj nagodbi", koju je oduševljeno prihvatio dr. Marušić, predlažući vijeću da primi nagodbu, koja je i primljena od sviju, osim dvojice seljaka: Čakića i Čavke.

Ne treba da spomenemo da ta nagodba prije prihvata nije ni iznesena pred seoski zbor odlomka Siverić, čiji su najvitalniji interesi dirnuti. Samo ćemo potcrtatí, da dok društvo izričito traži da se zajam od 1.000.000 din. vrati u današnjem

odnosu dinara prema zlatu, to nije predviđeno i za onaj paušal, koji će društva u ime prireza plaćati općini.

Rekli smo u naslovu ovog članka, da se radi o sporu društva „Monte Promina“ i sela Siverić. I doista, ako pogledamo bolje, vidjećemo da su interesi ovog sela još više pogodeni, nego oni cjelokupne općine. U odlomku Siverić imaju društva svoje ugljenokope i svi prihoditi od tereta društava, osim nužnih doprinosa za općinsku zajednicu, morali bi ići na korist drugoga odlomka. Sadašnjom paušalizacijom Siverić je samo oštećen, jer sva druga davanja, osobito ona u ugljenu i električnoj struji, idu isključivo na korist varoši Drniša, a kod paušala nije predviđeno da se od onih 400.000 dinara utroši na odlomak Siverić koliko mu pripada. Treba da kažemo otvorenu riječ: Teški položaj onih mjesta u Dalmaciji koja imaju uslove za jedan solidan napredak radi svog razvijenog prometa, industrije ili obrta, kao što su Šibenik i Split, a od seoskih mjesta Solin i Siverić, skriviljen je time, što su se na tu malu njihovu prirodnu ili poslovnu sreću objesile čitave neproduktivne krajine. Kad bi se tu radilo o nekim silnim bogatstvima, onda bi mogli ne samo da dopustimo, već da postavimo kao strogo načelo da se iz tih silnih bogatstava pomognu slabiji. Ali kad se radi o dvojici siromaha, zar da jedan drugome ne samo zavidi, nego hoće da podijeli, a ponekad čak da otme malo veći zalogaj kruha? Tako i u slučaju Siverića držimo da se ne smije slabiti njegov položaj zato, da bi se drugi mrvičak okoristili.

Ovo par razloga, koje smo iznijeli, držimo da će biti dovoljno da ta protivzakonita nagodba bude osvjetljena u pravom svijetlu, jer nikako ne dijelimo mišljenje anonimnog pisca u „Novom dobu“ od 1. kolovoza o njenoj korisnosti po Siverić i drnišku općinu, te smo uvjereni da će Banska Uprava u Splitu uvažiti utok Ivana Ramljaka, Topića i drugih protiv zaključka opć. vijeća u Drnišu od 26. srpnja o. g.

Vlade treće republike u Francuskoj

Sadnja vlada g. Lavala je osamdeset i šesta vlada treće francuske republike.

Otkad je Thiers preuzeo vodstvo francuske države iz ruku Gambette, izredalo se trinaest osoba na stolici predsjednika francuske republike. Za njihova predsjednikovanja izmijenila su se 43 politika na čelu vlade. Najveći broj kabineta sastavio je sadnji ministar vanjskih poslova g. Briand, — 11, a za njim dolazi g. Poincaré sa 5 kabineta. Na kormilu je bio najviše g. Poincaré (7 godina i 3 mjeseca), zatim Dufaure sa 5 godina i 10 i pol mjeseci, pa g. Briand sa 5 godina i 1 mjesecom. Najmanje su bili na kormilu četvrti kabinet g. Ribota i drugi kabinet g. Herriota, — sama 4 dana.

Od 86 ministarstava iza 1871. g. 9 je trajalo više od 2 godine, 11 od 1 do 2 godine, 25 od 6 mjeseci do 1 godine, 28 od 1 do 3 mjeseca, a 13 manje od jednog mjeseca. Srednje uzeto vladao je svaki kabinet nešto preko 8 mjeseci. Samo jedan put predsjednikom vlade nije bio parlamentarac, i to 1877. g. general Rochebouet, za samih 20 dana.

U parlamentu je palo 30 kabineta (od toga 3 u Senatu), dočim je 48 demisioniralo, a da im nije prethodno parlament izglasovao nepovjerenje.

Rekordni broj kabineta sastavljen je za predsjednikovanja g. Doumergua, — 15, te za predsjednikovanja g. Poincaréa (12), maršala Mac-Mahona i Sadi Carnota (po 10).

Wladyslaw St. Reymont: «Seljaci»

Matica Hrvatska izdala je kao svoje redovno izdanje za 1931. g. drugu knjigu velikog romana Poljaka Wl. St. Reymonta „Seljaci“. To je, nema sumnje, najsolidnije izdanje M. H. zadnjih godina, pa premda Reymont dolazi među nas tako kasno, nakon što su ga još 1925. „otkrili“ svijetu Nobelovom nagradom za literaturu, ipak njegovi „Seljaci“ dolaze Hrvatima i kao literarno djelo u užem smislu, a naročito još i kao djelo naročite socijalne umjetnosti u svakom pogledu dobro. Željati je samo, da bi čitači dobili Reymontove „Seljake“ u najviše dvije godine, a ovako će se, čini se, izdavanje otegnuti na valjda jedan decenij! To je vrlo nezgodno. Prijevodu Julija Benešića se moraju da naprave jezične zamjerke. Izrazi: leđičan, furt, drolja, žnore itd. ne spadaju u dobar prijevod.

Reymont je rijetkom virtuoznošću u svojim „Seljacima“ ocrtao seljački život. Upravo iznenađuje njegov način opisivanja bavljenja seljaka pred sudom, na sajmu i kod vjenčanja u prvoj knjizi „Seljaka“. Tu je toliko materijala folklore, a ipak je sve izneseno tako tehnički i umjetnički savršeno, da čitač i ne osjeća da pred sobom ima neprekidan i dug materijal folklore. Karakteri su oštro izradeni, život seljaka je iznesen bez uljepšavanja i bez tolstojevske tendencije. Tu je seljak tvrd, škrt, „gladan zemlje“, zdrav do obijesti, religiozan do praznovjerja, lukav od naravi a ponekad upravo strašno bedast, pun prezira prema onome, koji ne znači ništa, a pun poštovanja prema onome, koji ima „trideset i više“ hektara zemlje. Nijesu takvi svi tipovi. Takav je Boryna, glavno lice „Jeseni“, takvi su svi bolji gazde, bez obzira na spol. Ali njihove sklonosti imaju negdje duboko u svom biću pritajene i oni, koji imaju kolibu mjesto kuće, a na petero usta par komada oranice. Oni čekaju, kad će stari otac, redovito tiran, otići gdje mu je mjesto t. j. ili u kut kuće ili na drugi svijet, pa da onda oni preuzmu njihovo stanje, njihove geste, njihov način života. Reymont je opisao i sluge, seoske prosjake, pa čak i seljačkoga psa, iznašajući sa puno točnosti i njegove pokrete, koji daju karakteristiku njegova nagona. Reymont je sličniji Kovačiću, nego li Kozarcu. Čitajući „Jesen“ nameće se misao, kako je kod nas još uvijek malo poznat i cijenjen Ante Kovačić, koji je knjigom „U registraturi“ stvorio prvi i do sada najbolji roman hrvatskoga zagorskoga sela. Reymontov Boryna je bogat seljak, Kovačićev muzikaš Jožica Kičmanović je „gladna seoska uš“, ali su oba pisca od njih i oko njih izradili čitav svijet, u koji mora da ude svaki onaj, koji želi da razumije duh i snagu sela, a kod nas, recimo, uspjeh braće Ante i Stjepana Radića.

Nigdje bolje nijesmo našli oprovrgnutu tezu o socijalnom jedinstvu sela i seljačkog elementa à tout prix, nego baš u Reymontovoj knjizi. Staleški je čitavo selo jedinstveno, — svi mole Boga za dobru ljetinu, strepe pred vremenskim nepogodama, ali je njihova društvena dioba veoma oštra. Već sin i otac udovac Boryna koji drži u svojoj šaci „do zadnjeg daha“ imanje, dok sin kod njega nadničari i strepi od očeve ženidbe sa djevojkom, sinovljevom simpatijom, žive gospodarskim interesima, koji se sukobljuju. A sluga Kuba, nahod Witek, — što li imaju socijalno klasno zajedničkog ta dvojica, koji žive od milosti, —

noge gazdine? Seljački stalež je tako klasno diferenciran, kao valjda ni jedan drugi. Tu unašaju klasnu diferenciju i zemlja i obitelj. To je vrlo važno. Dok kod obrtnika klasno drukčije grupirani šegrt ili pomoćnik može da ide u novu kondiciju ne padajući sa klasne stepenice, kod seljaka klasno diferencirani sin može da padne od posebnog društvenog položaja sina i sluge, na položaj sluge. Obrtnik može ili predati radnju sinu i pomoćniku ili prodati alat, koji nikad ne predstavlja jaču vrijednost, jer alat ne radi sam. Seljak neće ni u kakvom slučaju prodati zemlju, jer ona nije nikad mrtva.

Tako dioba na stalež, kao zajednicu vrste, tehnike i načina rada, i na razred, kao zajednicu interesa, koja ne mora da bude oštra, koja čak može i da bude — u bezklasnom društvu „ljepše budućnosti“ — sasvim brisana, postaje aktualna i na selu. Deplasirano je dakle iznašati programe o seljačkome klasnom pokretu. Kao da je interes seljačkoga konjušara jednak in ultima linea interesu njegovog seljačkoga gazde, koji ga slabo plaća; ili kao da seljaci-nadničari Ličani imaju računa da u ime „seljačke klasne solidarnosti“ trube za kakvu veliku seljačku zadružnu organizaciju, koja će vojvodanskim dobrotajnim seljačkim gospodarima, kod kojih oni rade, dobavljati uz povoljne uvjete motorne traktore, koji će moći da skoro potpuno zamijene radnu snagu njihova nadničarenja?

To bi bilo apsurdno. Dobrih pogleda i na takve odnošaje dava i Reymont u svome romanu. Ali još strašnije od klasnih diferencija jest strašni egoizam sela, ne prema gradu, već u njegovim vlastitim internim odnošajima. Žeda za zemljom, za novcem ili stokom dovodi do borbe između susjeda i susjeda, između oca i sina, a da i ne govorimo o nadničarima, slugama i prošnjacima. Ima toga i kod nas, a ne samo u Poljskoj. Imali smo prilike vidjeti više parnica iz takvih zadružnih sporova. Jedamput je otac htio da izbaci iz kuće bolesna sina i njegovu obitelj, i nije se žacao da u svoju bačvu s vinom ulije petroleja, pa da okrivi za to sina. U drugom slučaju su se dva brata potukla do krvi u sobi, gdje su im majku, koja je pred par minuta umrla, namještali na odar!

Taj egoizam i nečovječnost najgore su pojave sela, i stoga Reymont ima uz Kovačića i Ivana Cankara najveću zaslugu, što je svojim „Chlopima“ dao krasan dokument realnoga života sela.

Pitanje slovenskog svećenstva u Koruškoj

U Koruškoj živi znatan dio Slovenaca, nešto ispod 100.000, narodnosne borbe kojih su zadnjih godina nešto popustile, ali imaju još uvijek znatno opravdanja u metodi odnarođivanja, koje se ni kulturni njemački narod nemože osloboditi. Stalno su aktualne borbe za slovensku školu i slovenski jezik u crkvi.

Pogledajmo stanje kod svećenstva koje se nalazi u duhovnoj pastvi u područjima A i B plebiscita od 1920. g.

U plebiscitnoj zoni A bila su 1918. g. 83 duhovna pastira, o toga 52 Slovenca iz Koruške, 21 Slovenac iz Kranjske i Štajerske i 10 Čeha; danas, 1931. g., je tu samo 41 koruški Slovenac (od toga su šestorica „deutschfreundliche“ t. j. renegati), 16 Slovenaca iz Jugoslavije, 5 Čeha, 5 koruških Nijemaca, 7 Nijemaca iz ostale Austrije i — 4 Nijemca iz Reicha. U plebiscitnoj zoni B bila su 1918. g. 24 slavenska svećenika i 20 Nijemaca; danas je samo 9 Slovenaca i 38 Nijemaca! Čak u rodnom mjestu ljubljanskog biskupa dra Rožmana je župnikom zagrižen član Heimatschutza.

Sve te brojke uzete su iz šematizma biskupije u Celovcu, te pokazuju da i pangermanske tendencije i pomanjkanje slovenskog svećenstva jako prijete koruškim Slovencima.

G. Krleža + «Jeruzalemski dialog» = prelaz iz umjetnosti u dijalektičku bizarnost, iz bizarnosti u blasfemiju, iz blasfemije u —.

G. Miroslav Krleža je objavio u „Srpskom književnom glasniku“ od 1. listopada pjesmu „Jeruzalemski dialog“, koja u cjelini glasi:

— A tako? On je iz Nazareta?
— Pa naravno: piljarica na uglu —
to mu je rođena teta!
— A ja sam čula da je on nezakonito dijete
i da mu otac ulice mete.
— Rođen je u štali, to je stalno;
uopće: podrijetlo toga dečka je nejasno i kalno.
S nekakvim starcem da mu se klati mati.
Tko bi mogao, gospa, sve te skandale znati.
— Pa dobro. Ima li on kakve škole?
Je li svršio maturu?
— Ali,
gospa se po svoj prilici šali!
Kakvu božju maturu?
Neki dan na cesti
poljubio je jednu javnu curu!
S dangubama pije i za njim idu
sami bogci, slijepci i ribari,
a sad je stao i djecu da nam kvari.
Već su i prijave stale da protiv njega
policiji stižu.
Pazite dobro, gospa,
taj će dečko svršiti na križu!”

Ljudi koji ni najmanje ne osporavaju g. Krleži stanoviti talent, imali su zadnjih godina prilike konstatirati da g. Krleža sve to više pada u „umjetnost mnogorječitosti“, kojom se jevtino postizava — osobito na pozornici — izvjestan efekt. Toj „umjetnosti puno riječi“ u gornjoj se pjesmi pridružila i blasfemija. Trač ostaje trač, bizarnost nije u velikoj većini slučajeva umjetnost, a kad trač + bizarnost + puno riječi hoće da budu prodavani kao literatura, onda je to i neukusno, i smiješno. Ima stvari koje moraju stajati visoko iznad umjetnosti radi umjetnosti, iznad trača i ulične reportaže, ne samo radi umjetnosti, već i radi neumoljivog diktata prave literature, koja ne trpi da svaki trač, svaka ekspektoracija i svaki pamflet, makar koliko bizarni bili, budu proglašeni literaturom. Takvih pjesama, kao što je ova citirana, mogli bi skalupiti na tucete. N. pr.

Mati mi je bludnica, sin sam pijanca,
začet sam u karnevalu,

u kravalu,
na balu,
dodirom maske, jazza i šampanjca.

To nije lirika. To je verzifikatorska vještina + bizarnost + magla.

Šteta po talenat g. Krležu da se bavi tračem i to ovakvim, nemilosrdnim i neukusnim tračem. Sličnu „storiju o tesarovom sinu Jošui“ čitali smo već davno u Macharovu pamfletu „Rim“, a kada ju „Srpski književni glasnik“ donosi u novom originalnom ruhu, mogao je donijeti pod crtom opasku: Ovo nije umjetnost, ovo nije literatura.

«Code social»

U nakladi pariskih „Editions Spes“ izašao je „Društveni Zakonik“ kao „nacrt katoličke društvene sinteze“.

Malena je ta knjiga, ali zlatnog sadržaja, kojim su društveni odnošaji jednostavno prikazani u kratkim paragrafima. U uvodu se tumači sa katoličkog gledišta svrha čovjeka i društva te značenje sociologije, a onda redom dolazi pet poglavlja, u kojima su postavljene smjernice: 1. za obiteljski život, 2. za građanski, pa 3. ekonomski, 4. za međunarodni i 5. za nadnaravni život.

Ovi veoma važni socijalni zakoni sastavljeni su u duhu katoličke socijalne nauke te zgodno sačinjavaju pravom nazvani „Code social“. Ovaj je zakonik već preveden u šest jezika: njemački, engleski, španjolski, talijanski, holandski i poljski, a djelomično i na kineski. Ako mi vrijeme dopusti, nastojat ću, da ga prevedem i na hrvatski, jer ovakvu knjigu naša inteligencija i radništvo treba za siguran put u socijalnom pitanju, u doba brojnih socijalnih sistema i revolucija.

„Code social“ nam u kratkim crtama izlaže načela i stav katoličke Crkve prema gore spomenutim granama života, dok je knjiga, koju smo prikazali u prošlom broju („La hiérarchie catholique et le problème social depuis l'enc. „Rerum Novarum“ 1891—1931“) bibliografski repertoar svih dokumenata izdanih od Svete Stolice i Episkopata u tom pitanju.

Knjiga je prva publikacija Međunarodnog udruženja za studij socijalnih pitanja u Malinesu, u kojemu surađuju sociolozi svjetskoga glasa, među ostalima direktor francuske Action populaire g. Desbuguois, direktor lyonske „Chronique sociale“ g. Gouin, sveuč. profesor i član Instituta g. Sertillanges, g. Defourny, sveuč. prof. u Loewenu, g. Deploige, predsjednik višeg zavoda za filozofiju u Loewenu, zatim g. Legrand, direktor državnog agronomskog zavoda Belgije, g. Rütten, Vermeersch, Aznar, Moran, Poels, prof. u Washingtonu, Savoy; Turmann, mgrs Seipel i dr.

Kod osnutka ovog Udruženja kazao je kardinal Mercier: „Vjerujem da ćemo koristiti ne samo našima koji se bave politikom i socijalnim radom, već da ćemo podignuti auktoritativnost našega Udruženja, ako najkompetentniji članovi izrade program moderne socijalne akcije u skladu sa kršćanskom filozofijom... Nastojati ćemo da izvučemo iz naše filozofije pozitivna načela koja će dati smjer socijalnom apostolatu i političkoj akciji pa i samim socijalistima“. Ova je bila misao vodilja koja je navela Udruženje da sastavi taj „Code social“.

U zaključcima ovog „Code social“ nalazimo običnu nauku spojem sa kršćanskim idejama pravice i ljubavi. Tu se priznaje vrijednost privatne inicijative, koja je veoma zaslužna, ali se ističe i potreba državne intervencije.

Jose Felicinović

Dr Frangeš o krizi kapitalizma

Sredinom listopada održao je dr Oton Frangeš u Zagrebu na Pučkom Sveučilištu predavanje o krizi kapitalizma, naročitim obzirom na Njemačku. Predavanje je pobudilo velik interes, jer su njime ocrtane sve ekonomske tendencije naših dana u svijetu, pa ga stoga donosimo u resumé-u „Jug. Lloyd“, koji glasi:

Naša generacija je u krizi, koja preobrazuje sve staro i stvara nove ljude, novi poredak i nove vrednote. Uvijek jê kriza bilo, postoji i posebna teorija i nauka o krizama, ali te krize su bile sasvim različite od današnje. Nekoć je dominiralo ratno osvajanje i podjarmljivanje naroda, danas je pokretač kriza posve ekonomskog značaja, ekonomske potrebe opredjeljuju ideologije naroda. Dok su prije politička i nacionalna pitanja bila prva, danas su to ekonomski problemi. Već je Karl Marx naglasio, da su jedino mjerodavna od uvijek u historiji čovječanstva bila samo klasna i ekonomska pitanja ili pitanja novca. Kad je nestalo novca propala je rimska imperija, kao i španjolsko kolonijalno carstvo. Prilivom novca u talijanske trgovačke republike stvorena je renesansa, a indijska trgovačka kompanija bila je osnova holandskoj i kasnije britanskoj svjetskoj moći.

Danas nas najviše zanima pitanje kapitalizma. Werner Sombart je opširno determinirao taj pojam i njegov razvoj. Po njemu je definiran kapitalizam kao neograničeno, slobodno prikupljanje i uporaba kapitala u bilo koju svrhu. Sombart je iznio dosta pesimističnu sliku o budućnosti svijeta poslije pada kapitalizma, sasvim protivno je učinio to Marx. Fourier, otac anarhizma, razlikuje kapitalizam od industrijalizma, kojemu je on najveći protivnik i u isto doba propovjednik povratka zemlji. Njegovo geslo su prihvatili Ruskin i Schröder, dok su principe agrarne reforme postavili Henri Georg i Damaschke. Razbijanjem velikih posjeda u male sprovedena je agrarna reforma i tim putem je problem kapitalizma riješen za agrarne države.

Novac je bitan element kapitalizma. Na ekonomskoj konferenciji u Ženevi 1927. god. je poznati ekonomist g. Cassel isticao važnost zlata i njegovu pogibelj zbog koje je poželjno, da se ta važnost ograniči. Guverner engleske banke već 1925. g. proriče krizu u Americi zbog teauriranja zlata, u kom nemaju udjela drugi narodi. Velika Britanija je doživjela slom svoje valute, koja je bila najjače uporište njene vlasti. Danas su sve valute nestalne. U Ženevi vele, da postoji samo kriza povjerenja, ali kako uspostaviti povjerenje? Nezaposlenost remeti budžetske ravnoteže, sve vrijednosti investirane u industriju dubiozne su zbog krize konzuma, tako da niko ne može imati povjerenje u današnje stanje.

Uredjenje država se klima zbog preobražaja kapitalizma. Postoje različita gledišta o mogućnostima tog preobražaja. Francuska, Engleska i Ujedinjene države Sjeverne Amerike uvjerenе su, da mogu uspostaviti stari kapitalistički režim i da se može produžiti cijeli sistem. Ovom stanovištu se priklanjaju još Belgija, Holandska, skandinavske zemlje, Čehoslovačka i donekle Italija.

S druge strane je Sovjetska Rusija, koja je radikalno obračunala sa kapitalizmom. Kao što je značila francuska revolucija početak novog doba, tako će biti i pokušaji u Rusiji mjerodavni za preustrojstvo svijeta. Ali se taj sistem ne može primijeniti kod nas, dok bazira na poništenju osobne slobode čovjeka.

Između ta dva suprotna bloka stoje agrarne države Istočne Evrope, koje su agrarnom reformom donekle riješile problem svog oblika kapitalizma.

Ostaje još Njemačka i Austrija, koje čine u tom pogledu cjelinu. U Njemačkoj su najizrazitije izbile tendencije novog stvaranja kao i održanja dosadašnjeg režima. Položaj u Njemačkoj po Youngovom planu izgleda neodrživ. Jedni su zato, da se vrati sposobnost plaćanja reparacija, da se uspostavi stari režim kapitalizma, dok su drugi za prekid i stvaranje novog svijeta. U Njemačkoj je narod komunista ili nacionalista — građanske stranke gotovo i nema. Podloge današnjeg stanja u Njemačkoj su ove: Bivši guverner Reichsbanke, Schacht dokazuje u svojoj knjizi: „Das Ende der Reparationen“, da Njemačka ne može platiti reparacije, ali to se nije slušalo. Hooverov plan je pobjeda Schachtove ideje. Njemačka je utrošila ratom 150 milijarda Reichs-maraka i na tome je propao srednji stalež u Njemačkoj. Pored toga je izgubila sa kolonijama i flotom 45 milijarda, a cjelokupna nacionalna imovina Njemačke prije rata iznosila je 320 milijarda. Njemačka je dakle izgubila dvije trećine svog imetka, a sa preostalom jednom trećinom treba da izlazi na kraj i da plaća reparacije. Njemačka je uspjela da plati 8 milijarda reparacija, ali se je zato zadužila za 12 do 14 milijarda Rm. Za taj novi dug mora da otplaćuje milijardu, a za Youngov plan 2 milijarde godišnje, što ona ne može da svlada. Izgleda, da će ovogodišnji njemački trgovinski i platežni bilans zaključiti sa aktivnim saldonom od dvije milijarde. Da bi to postigla, Njemačka je morala da uvede američke metode racionalizacije za što jeftiniju proizvodnju. Njemačka je intenzivirala kapital, a trebala je rad — rezultat je 4,300.000 nezaposlenih radnika, koji će zimi porasti na 6 i pol do 7 milijuna!

To znači, da jedna trećina stanovništva u Njemačkoj zavisi od milostinje. Ostale dvije trećine produciraju sve, plaćaju poreze i reparacije i još izdržavaju tu neproduktivnu jednu trećinu svojih sugrađana. Jasno je, da je to nemoguće izdržati, a zatim dolazi kaos.

Pogodena je i poljoprivreda opadanjem konsumne moći. Cilj njemačkog gospodarstva je autarhija — da proizvodi sama sve svoje potrebe, podizanjem produkcije pšenice, mlijeka, jaja itd. U tu svrhu uzimala je Njemačka agrarne zajmove za koje plaća danas preko 1 milijarde Rm. kamate, što može tako dugo da izdrži dok održava visoke zaštitne uvozne carine, ali ako joj i uspije da održi cijene agrarnim proizvodima daleko iznad svjetskog pariteta, ipak će morati i dalje posuđivati i konačno najaviti stečaj. Versailleski ugovor daje državama pobjednicama pravo na okupaciju njemačke teritorije u slučaju, da ne udovolji svojim obavezama. Svoja potraživanja mogu prve namiriti i robom ili osigurati udjelom u njemačkim poduzećima. U tom slučaju Njemačka kao država prestaje — ponavlja se sudbina Kartage, ulogu Rima uzima Francuska i Sjedinjene Države sjeverne Amerike.

Konstruktivan program, što treba Njemačka da radi i novo stvori iznio je Ferd. Fried (pseudonim) u svom djelu „Das Ende des Kapitalismus“. Ovo je u sumraku kapitalizma prvi program za budućnost, koji potsjeća na poznati „Erfurtski program“ socijalne demokracije.

Fried traži da se industrija smanji na neophodnu potrebu, sve drugo da se zaposli u poljoprivredi, u cilju postignuća autarhije. Ali neumoljivi zakon o padajućem prihodu u poljoprivredi ne dopušta da se Njemačka na tom polju potpuno osamosvoji. Ona može da dotjera jednu granu svoje poljoprivredne produkcije, ali nikad ne sve. I fašistička Italija je postigla sa svojom „battaglia del grano“ nevjerojatne prinose, ali uz nesrazmjerno velike troškove. Njemačka će morati uvijek od nas i drugih da kupuje kukuruz i goveda, jer nije u stanju da ih sama dovoljno producira.

Program kog iznosi Fried, traži stvaranje srednjeg seljačkog posjeda i ukidanje junkerskih veleposjeda. Srednji seljački posjed je srž i snaga svakog naroda. Uređenje cjelokupne gospodarske proizvodnje predviđa putem zadrugarstva uz državnu kontrolu. Državni nadzor opredjeljuje cijene i sigurnost prode proizvodnje — iz čega slijedi monopol vanjske trgovine sa kontingentiranjem. Izmjena dobara se birokratizira. Danas nema ljudi, koji bi umjeli voditi industriju, takozvani „captains of industry“ su izumrli, ostala je samo birokracija.

Fried traži novu unutarnju novčanu vrijednost — Rentenmark, pokrivenu idejnom zalogom, hipotekom, a malo zlatom. Čitav novčani i platežni promet vrši se putem države — sve bankarstvo bit će podržavljeno. Početak je već učinjen preuzimanjem akcija po državi na pr. kod Darmastadter Bank. Stvaranjem svoje valute propagiraju Nijemci neplaćanje svih obaveza, pa i privatnih, kao što je to učinila Rusija.

Privatna industrija se nacionalizira. Jedini dirigenat produkcije je država. Samo ona srednja industrija kojom upravlja sam vlasnik, ostaje, privatna vlast u obsegu koji državi konvenira — što potsjeća na srednjevjekovni cehovski red.

Zahitjeva se kolonizacija nezaposlenih radnika, dakle ideja, koju je prvi iznio 1908. g. Lloyd George. Ali to je neizvodljivo jer industrijski radnik se je odučio da misli poljoprivredno-gospodarstveno. Time bi bilo ostvareno sve što je predviđao Marx, osim u pitanju srednjih poduzeća koja ostaju kao rasadnici izuma i privatne inicijative.

Cilj cijele buduće organizacije je uravnoteženje produkcije — Bedarfsdeckung, ne Produktionswirtschaft koja ide za konjunkturu. Za to je potrebna diktatura. — Vidjeli smo već u ratu takvo provadanje državnog privrednog plana. Ovaj Planwirtschaft se u Njemačkoj već izgrađuje a mi moramo o tome voditi računa jer Njemačka stoji u našem uvozu na prvom, a u izvozu na četvrtom mjestu. Njemačka stvara nova tržišta na Istoku mjesto izgubljenih na Zapadu. Preferencijalnim bilateralnim ugovorima bit će via facti države međusobno povezane. Mi ne možemo u namjeravani njemački Grosswirtschaftsraum — iz kojeg slijedi politička federacija Srednje Evrope. — To je za nas indiscutabel. Njemačka traži vezu sa Rusijom, koja bi je snabdijevala sa sirovinama i služila kao industrijalno tržište, jer usprkos grandioznome planu pjačtiljetke, Rusija će biti još uvijek ogromno tržište. Preko Rusije namjerava Njemačka da zahvati u Tursku, Perziju, Indiju i Kinu. Kolika smjelost koncepcije u momentu kada Njemačka neprestano pada!

Jedan od najkulturnijih Nijemaca, Rathenau je još prije rata predvidio potrebu regulisanja produkcije u vidu potreba putem države. Sa istim programom ide sada u izbore najjača engleska stranka — Labour party.

Opći je osjećaj, da kapitalistički režim ne može više zadovoljiti, njegovi ekscesi su doveli do nezapamćenog nepovjerenja, i baš u Njemačkoj će se najprije odlučiti, kojim putem da se riješi kriza kapitalizma.

Redakcija je zaključena 26. listopada 1931.

Izdavač i odgovorni urednik: BOŽO DULIBIĆ, odvjetnički kandidat u Šibeniku. — Tisak tiskare „Kačić“ (O. B. BULJEVIĆ) u Šibeniku.

ZADRUŽNA GOSPODARSKA BANKA

=====
D. D.
=====

PODRUŽNICA ŠIBENIK

ULOŠCI PREKO 500 MILIJ. DINARA
KAPITAL I REZERVE UKUPNO

Din. 16,000.000

Centrala LJUBLJANA.

Podružnice: ŠIBENIK, BLED, CELJE, ĐAKOVO, KOČEVJE,
KRANJ, MARIBOR, NOVI SAD, SOMBOR, SPLIT,

————— Brzojavni naslov; Gospobanka Šibenik —————

*Izvršuje sve vrste
bankarskih poslova
uz najbolje uvjete.
Glavno i najveće
zastupstvo za pro-
daju srećaka Dr-
žavne lutrije.*

*Daje zajmove na
mjenice, u tek. ra-
čunu, na nekretnine
i uz druga pokrića.
Prodajavrjednosnih
papira. Direktna ve-
za sa Amerikom i
Australijom za sla-
nje novaca, i doz-
nake iseljenika.*